

1937-1938

ROZKAZ Antypolska nr 00485 operacja NKWD na sowieckiej Ukrainie 1937-1938

Opération
anti-polonaise
du NKVD
en Ukraine
soviétique
1937-1938

ORDRE
OPÉRATIONNEL
n° 00485

1918-2018

Patronat Narodowy
Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej
Andrzeja Dudy
w Stulecie Odzyskania Niepodległości

Patronage national du président
de la République de Pologne,
Andrzej Duda, à l'occasion du
centenaire du recouvrement
de l'indépendance
par la Pologne

INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

Wystawa przygotowana przez / Exposition préparée par : **Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej – Komisję Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu / Les Archives de l'Institut de la Mémoire nationale – Commission pour la poursuite des crimes contre la Nation polonaise** we współpracy z / en coopération avec : **Państwowym Archiwum Obwodowym w Chmielnickim, Państwowym Archiwum Obwodowym w Odessie, Państwowym Archiwum Obwodowym w Winnicy / les Archives d'Etat de l'oblast de Khmelnytskyi, les Archives d'Etat de l'oblast d'Odessa, les Archives d'Etat de l'oblast de Winnitsa**

Wykorzystano także materiały ze zbiorów / Les documents présentés proviennent des : **Stowarzyszenia „Memorial”, Centrum Polsko-Rosyjskiego Dialogu i Porozumienia, Wydzielonego Archiwum Państwowego Służby Bezpieczeństwa Ukrainy, Centralnego Państwowego Kino-fono-foto-archiwum Ukrainy im. H. S. Pshenychno, Instytutu Języka Polskiego PAN, Stefana Kuriaty, prof. Jurija Szapowała / Les documents présentés proviennent des collections de l'Association « Memorial », du Centre pour le dialogue et l'entente polono-russe, des Archives du Service de Sécurité de l'Ukraine, des Archives centrales audiovisuelles du nom de H. S. Pshenyshny, de l'Institut de la Langue polonaise de l'Académie Polonaise des Sciences, de Stefan Kuriata, du Prof. Yuri Shapoval**

Koordynacja projektu / Coordination du projet : **Paweł Zielony**

Autorzy wystawy / Auteurs de l'exposition : **Sergiusz Kazimierczuk, Mariusz Kwaśniak, Paweł Zielony, Dr Mariusz Żulawnik**

Autorzy zdjęć / Auteurs des photographies : **Sergiusz Kazimierczuk, Cezary Pomykało, Mariusz Żulawnik, Piotr Życieński**

Tłumaczenie na język francuski / Traduction française : **Katarzyna Losson**

Tłumaczenie z języka rosyjskiego / Traduction du russe : **Izabela Rudaś, Bożena Witowicz**

Konsultacja naukowa / Consultation scientifique : **Prof. Jurij Szapowała, Anna Zechenter / prof. Yuri Shapoval, Anna Zechenter**

Korekta / Relecture : **Irena Siwińska**

Projekt graficzny, skład, przygotowanie zdjęć / Conception graphique, composition, préparation des photos : **Tandem Studio**

Element kartograficzny / Élément cartographique : **Mariusz Olczyk**

System wystawienniczy / Impression du catalogue : **Andrus, Warszawa / Andrus, Varsovie**

Realizacja zdjęć inscenizacyjnych / Production des photos de reconstitution historique : **Grupa Rekonstrukcyjno-Filmowa GRF Bemowo, Stowarzyszenie Towarzystwo Kampinoskie w Granicy, Skansen Budownictwa Puszcząńskiego w Granicy – Kampinoski Park Narodowy, Fundacja Willa Jasny Dom w Warszawie / Groupe de reconstruction historique Bemowo, L'Association de Kampinos à Granica, Musée ethnographique en plein air à Granica – Parc national de Kampinos, Fondation Willa Jasny Dom à Varsovie**

Autorzy składają serdeczne podziękowania dr. Wołodzimyrowi Bajdyczowi, dr. Lili Bilousowej, dr. Pawłowi Krawczence, prof. Jurijowi Łehunowi, Katerynie Bourdouvalis, Ołeksandrowi Wojtowyczowi, dr. Olenie Sztepkę, Ołeksandrowi Borowskiemu, dr. Maciejowi Wyrwie, dr. Anecie Nisiobęckiej oraz wszystkim osobom, których pomoc umożliwiła zorganizowanie wystawy. Les auteurs tiennent à remercier chaleureusement le Dr Volodymyr Baydych, le Dr Lilia Bilousova, le Dr Pavlo Kravchenko, le Prof. Yuri Lehun, Kateryna Bourdouvalis, Olexandr Voytovych, le Dr Olena Shtepko, Olexandr Borowski, le Dr Maciej Wyrwa, le Dr Aneta Nisiobęcka et toutes les personnes dont l'aide a permis d'organiser l'exposition.

© Copyright by Instytut Pamięci Narodowej, Warszawa 2020
© Copyright par l'Institut de la Mémoire nationale, Varsovie 2020

ZSRR i K
KP(b)
YMSKA ASRR, ob-
kraj GORKIJOW-
uczony dla nic
KC WKP(b) ro
nasiona dla
ch Związku S

Polacy w Związku Sowieckim Les Polonais en Union Soviétique

W wyniku podpisania traktatu ryskiego 18 marca 1921 r., kończącego wojnę polsko-bolszewicką, w granicach kształtującego się ZSRR pozostało ponad 1,2 mln Polaków. Mieszkałi oni głównie w sowieckich republikach: ukraińskiej i białoruskiej. Największe miejskie skupiska diaspory polskiej znajdowały się w Leningradzie (dziś: Petersburg), Moskwie, Kijowie i Odessie. Władze na Kremlu przesyładowały Polaków m.in. z powodu ich silnego poczucia tożsamości narodowej, przywiązania do własnej kultury oraz religii rzymskokatolickiej, a także za opór przeciw ateizacji i sowietyzacji życia publicznego czy kolektywizacji wsi. Pewną odwilż w polityce Józefa Stalina wobec Polaków przyniosło utworzenie dwóch polskich rejonów narodowych, cieszących się względnie autonomią kulturalno-językową. W 1925 r. utworzono tzw. Marchlewszczyznę w obwodzie wołyńskim Ukraińskiej SRS, a w 1932 r. tzw. Dzierżyńszczyznę w obwodzie mińskim Białoruskiej SRS. W zamierzeniach władz miały one stanowić załączek nowej republiki sowieckiej, skąd do Polski miał trafić ogień rewolucji. W obu rejonach tworzone w duchu komunistycznym polskie szkoły i teatry. Wydawano polskojęzyczne gazety oraz książki. Mimo to Polaków w dalszym ciągu traktowano jako „element niepewny”, swoistą V kolumnę przed przewidywaną wojną z II Rzeczpospolitą i państwami zachodniej Europy. Z tego też powodu w latach 30. z pasa nadgranicznego USRS i BSRS deportowano ich do Kazachstanu i na Syberię. Do 1937 r. zlikwidowano oba rejony narodowe.

Suite à la signature du traité de Riga le 18 mars 1921 qui mettait fin à la guerre polono-bolchevique, plus de 1,2 million de Polonais sont restés dans les frontières de l'URSS émergente. Ils vivaient principalement dans les républiques soviétiques ukrainienne et biélorusse. Les plus grands centres urbains de la diaspora polonaise se trouvaient à Leningrad (aujourd'hui : Saint-Petersbourg), Moscou, Kiev et Odessa. Les autorités du Kremlin ont persécuté les Polonais, en raison notamment de leur fort sentiment d'identité nationale, de leur attachement à leur propre culture et à la religion catholique, ainsi que de leur résistance à l'athéisation, à la soviétisation de la vie publique et à la collectivisation des campagnes. Une certaine détente de la politique de Joseph Staline à l'égard des Polonais a amené la création de deux régions nationales polonaises, jouissantes d'une relative autonomie culturelle et linguistique : en 1925, la « Marchlewszczyzna » dans l'oblast de Volhynie de la RSS d'Ukraine, et en 1932 la « Dzierżyńszczyzna » dans la région de Minsk de la RSS de Biélorussie. Dans les desseins des autorités, celles-ci allaient constituer le noyau d'une nouvelle république soviétique, d'où le feu de la révolution devait se répandre dans toute la Pologne. Dans les deux régions, on créa des écoles et des théâtres polonais dans un esprit communiste. Des journaux et des livres en polonais y furent également publiés. Néanmoins, les Polonais étaient toujours traités comme un « élément incertain », une véritable cinquième colonne préparant la future guerre entre la Deuxième République polonaise et les états d'Europe occidentale d'un côté, et l'URSS de l'autre. Pour cette raison, dans les années 1930, ils furent expulsés de la zone frontalière de l'URSS et de la BRSS vers le Kazakhstan et la Sibirie. En 1937, les deux régions « nationales » furent supprimées.

Rad Delegatów Robotniczych i Włościańskich
Rejonu Polskiego
im. JULIANA MARCHLEWSKIEGO na Wołyniu.
30 marca 1925 r. zakończył swoją pracę I Zjazd Rad Delegatów Robotniczych i Włościańskich Rejonu Polskiego im. Juliana Marchlewskiego na Wołyniu. Rejon ten został utworzony przez Władzę Radziecką we wrześniu 1923 roku ze wsi z ludnością polską. Urzędowym językiem w tym rejonie jest język polski. Pierwszy Zjazd Rad Jednostki postanowił nazwać rejon imieniem Juliana Marchlewskiego, który był założycielem Komunistycznej Partii Polski i wodzem polskich mas pracujących w ich walce przeciw burżuazji i obywatelom. Na fotografii: prezes delegatów z miejscowych wsi i fabryk, widzimy gości z Kijowa, Charkowa, Moskwy i innych miasteczek.
Fotograf: Kozłowski
Dziennik „Pracownik” z 1925 r.

Informacja o pierwszym Zjeździe Rad Delegatów Robotniczych i Włościańskich Rejonu Polskiego im. Juliana Marchlewskiego na Wołyniu. 30 marca 1925 r. Dodatek informacyjny do czasopisma „Sierp”, nr 16 z 1926 r. Źródło: Instytut Języka Polskiego PAN, <https://praspokujjp.pan.pl/> / Comte rendu du premier congrès des délégués ouvriers et paysans de la région nationale polonaise du nom de Julian Marchlewski en Volhynie. 30 mars 1925 : Supplément d'information ; n°16 du périodique « Sierp », 1926. Source : Institut de la Langue polonaise de l'Académie Polonaise des Sciences, <https://praspokujjp.pan.pl/>

Organ prasowy „Marchlewszczyzna Radziecka”, nr 136 z 8 grudnia 1933 r. Źródło: Instytut Języka Polskiego PAN, <https://praspokujjp.pan.pl/> / L'organe de presse « Marchlewszczyzna Radziecka », n°136, 8 décembre 1933. Source : Institut de la Langue polonaise de l'Académie Polonaise des Sciences, <https://praspokujjp.pan.pl/>

Mapa Polskiego Rejonu Narodowego im. Juliana Marchlewskiego z lat 1925–1935 / Carte de la région nationale polonaise appelée du nom de Julian Marchlewski, 1925–1935

Zobacz więcej / 2 / Pour en savoir plus

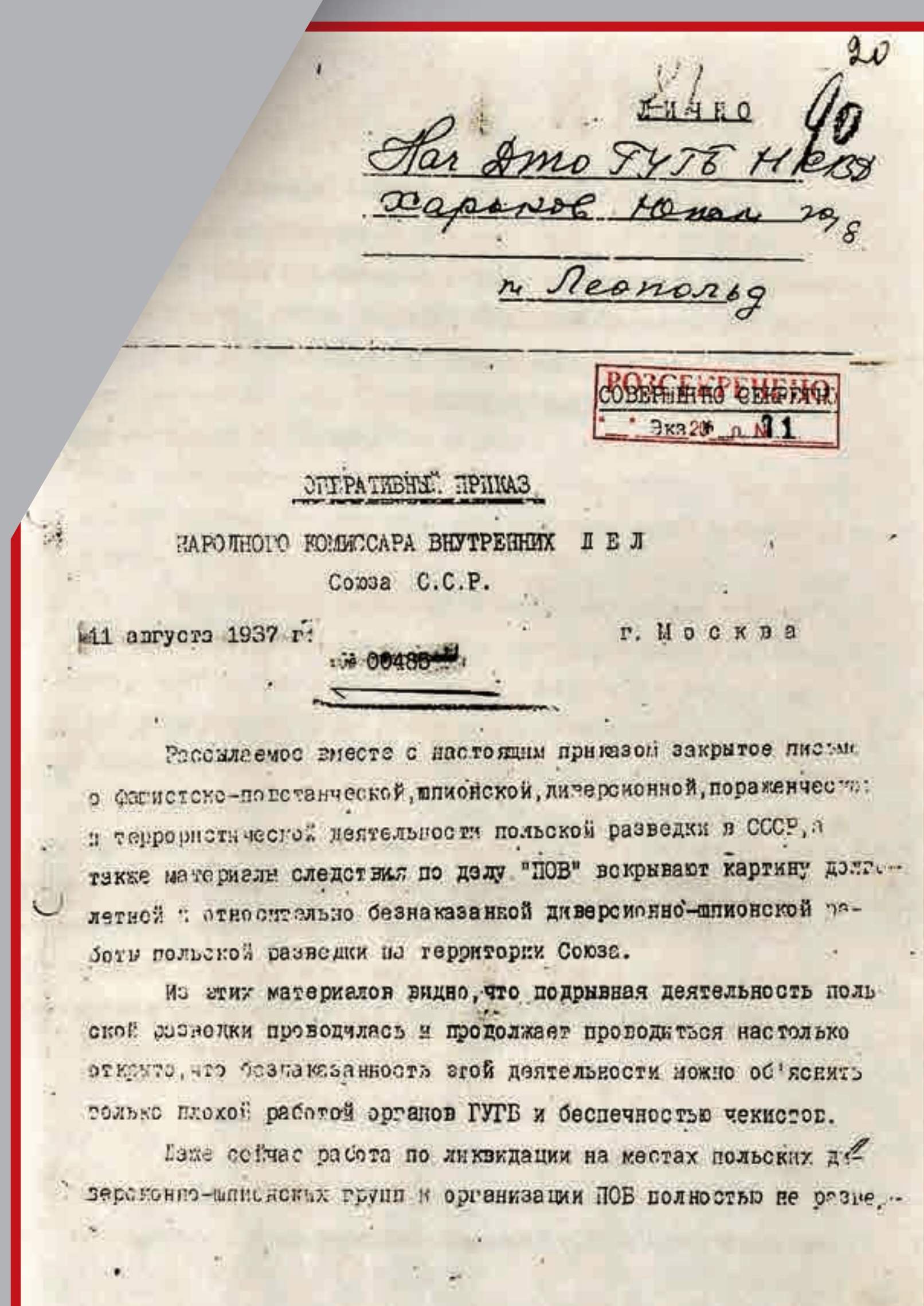
RZECZPOSPOLITA POLSKA 1918-1939

WTO

00485

11 августа 1937 г.

Rozkaz Jeżowa Ordre de Yezhov

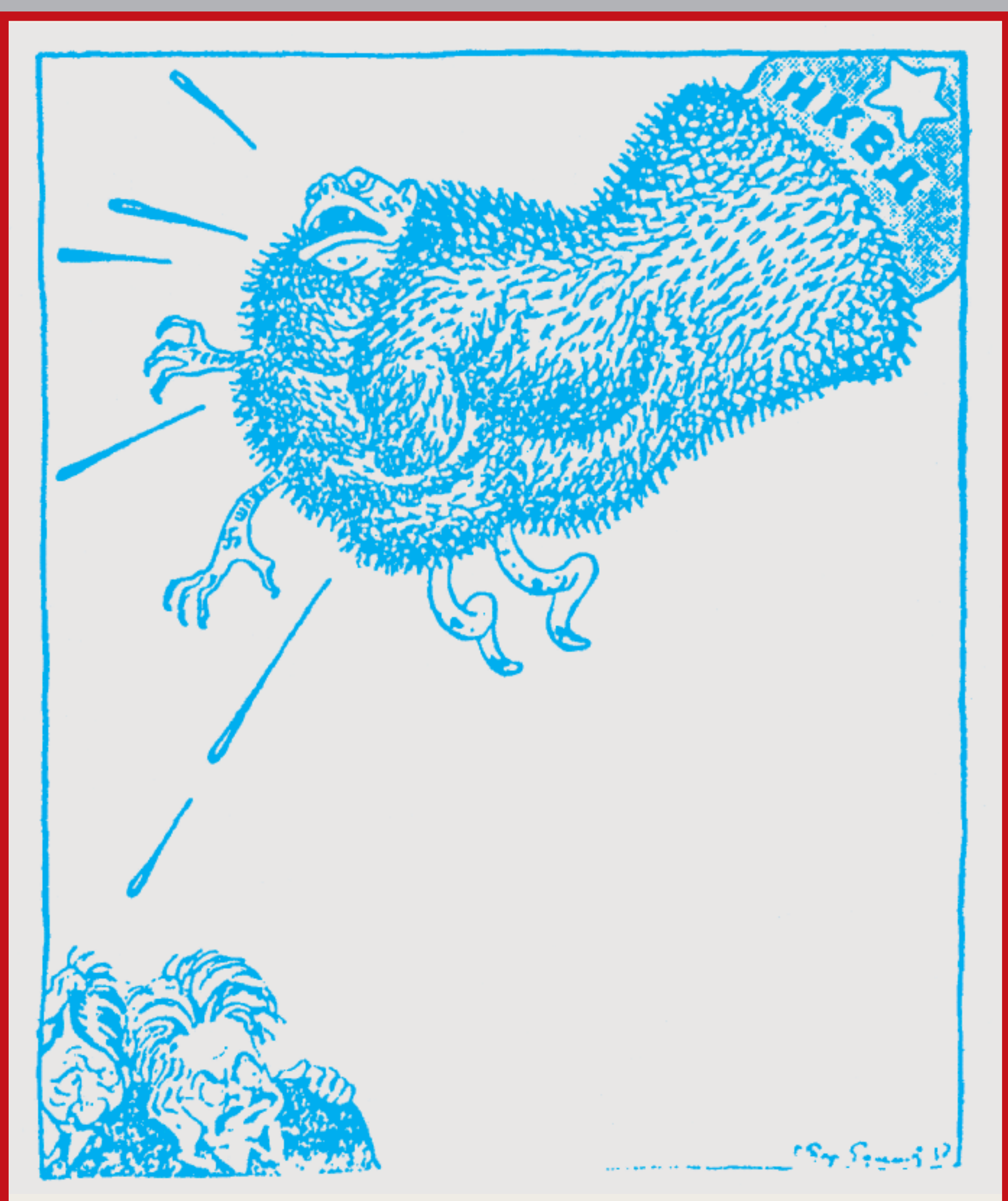
Rozkaz operacyjny nr 00485 z dnia 11 sierpnia 1937 r. podpisany przez szefa NKWD Nikolaja Jeżowa. Dwa dni wcześniej został on zatwierdzony przez Biuro Polityczne Komitetu Centralnego WPKI(b) z Józefem Stalinem na czele. Ze zbiorów HDA SBU / Ordre opérationnel n° 00485 du 11 août 1937 signé par le chef du NKVD, Nikolai Yezhov. Deux jours plus tôt, il a été approuvé par le Politburo du Comité central du Parti communiste de l'Union soviétique, dirigé par Joseph Staline. De la collection des Archives du Service de Sécurité Ukrainien (ci-après : HDA SBU)

Nikolaj Jeżow (czwarty od prawej w dolnym rzędzie) na spotkaniu poświęconym wprowadzeniu masowych represji, czerwiec 1937 r. Fot. Centrum Naukowo-Informacyjne „Memorial” w Moskwie / Nikolai Yezhov (quatrième personnage en partant de la droite dans la rangée du bas) lors d'une réunion consacrée à l'instauration de la répression massive, en juin 1937. Photo Centre de recherche et d'information « Memorial » de Moscou

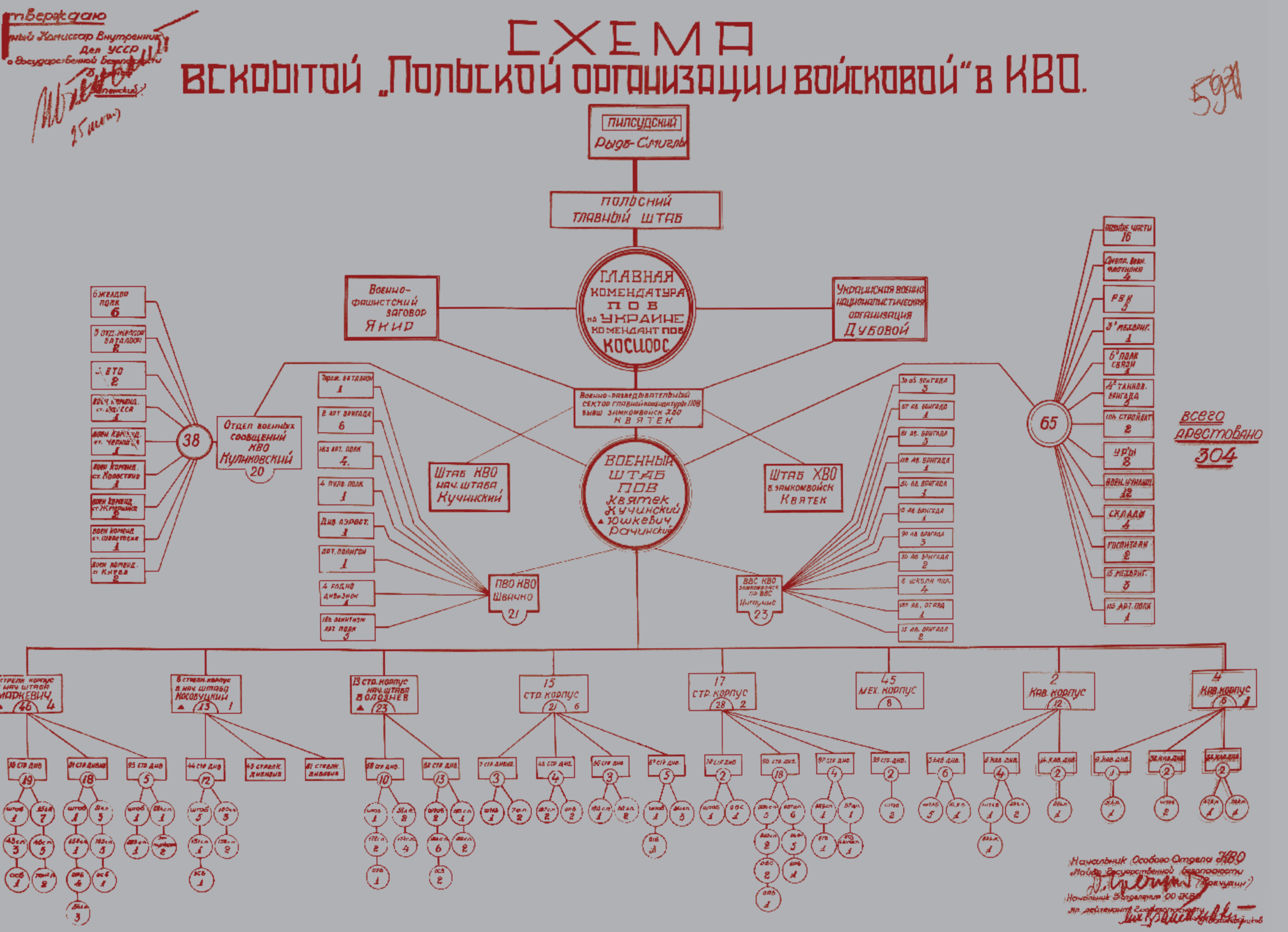
Wkrótce po rozpoczęciu „operacji kulackiej”, w ramach której przeprowadzono masowe represje wobec przeciwników władzy sowieckiej, szef NKWD Nikolaj Jeżow podpisał 11 sierpnia 1937 r. rozkaz nr 00485 o rozpoczęciu „operacji polskiej”. W porównaniu z „niemiecką”, „grecką”, „fińską” czy „lotewską” była ona największą z „operacji narodowościowych” NKWD w czasie Wielkiego Terroru. Aresztowanych oskarżano o przynależność do nieistniejącej od 1921 r. Polskiej Organizacji Wojskowej (POW), zarzucając im prowadzenie działalności szpiegowsko-wywrotowej na rzecz II RP. Z dokumentów ujawnionych przez historyków rosyjskiego „Memoriału” wynika, że podczas tej akcji aresztowano ponad 143 tys. osób. Spośród nich 139 tys. skazano, w tym co najmniej 111 tys. na karę śmierci (80% spośród aresztowanych). Blisko 30 tys. Polaków zesłano do łagrów. Według rosyjskiego badacza Nikolaja Iwanowa *Polaków zabijano 36 razy częściej niż innych obywateli ZSRS*. Tylko na Ukrainie, gdzie znajdowało się największe skupisko ludności polskiej w ZSRS, osądzono 55 928 osób, z czego 47 327 zamordowano. W ramach „operacji polskiej” ginęli także przedstawiciele innych narodowości, m.in. Ukraińcy, Rosjanie, Białorusini, Żydzi. Wszystkie powyższe „operacje” NKWD zostały zakończone 26 listopada 1938 r.

Peu de temps après le début de « l'opération kulak », dans le cadre de laquelle on mena une répression massive contre les opposants au pouvoir soviétique, le chef du NKVD, Nikolai Yezhov, signa le 11 août 1937 l'ordre n° 00485 qui déclencha « l'opération polonaise ». Comparée aux opérations « allemande », « grecque », « finlandaise » ou « lettone », elle fut la plus grande des « opérations nationales » du NKVD pendant la Grande Terreur. Les personnes arrêtées étaient accusées d'appartenir à l'Organisation militaire polonaise (POW), qui de fait n'existait plus depuis 1921, ainsi que de mener des activités d'espionnage et de subversion au profit de la Deuxième République polonaise. Les documents divulgués par les historiens du « Mémorial » russe révélèrent que plus de 143 000 personnes ont été arrêtées au cours de cette action. Parmi celles-ci, 139 000 ont été condamnées, dont au moins 111 000 à la peine de mort (soit 80% des personnes arrêtées). Près de 30 000 Polonais ont été envoyés dans des camps de travail. Selon le chercheur russe Nikolai Ivanov, *les Polonais ont été tués 36 fois plus souvent que les autres citoyens de l'URSS*. Rien qu'en Ukraine, où se trouvait la plus grande concentration de Polonais en URSS, 55 928 personnes ont été jugées, dont 47 327 ont été assassinées. Des représentants d'autres nationalités ont également subi la mort dans le cadre de « l'opération polonaise » : des Ukrainiens, des Russes, des Biélorusses, des Juifs, parmi d'autres. Toutes les « opérations » du NKVD mentionnées ci-dessus ont pris fin le 26 novembre 1938.

Rysunek satyryczny Borisa Efimowa „Jeżowe rękawice” zamieszczony w lipcu 1937 r. w sowieckim dzienniku „Pravda”. Fot. domena publiczna / Dessin satirique de Boris Efimov « Gants de Yezhov », publié en juillet 1937 dans le quotidien soviétique « Pravda ».

Schemat „rozpracowanej” przez NKWD Polskiej Organizacji Wojskowej, 1937 r. Ze zbiorów HDA SBU / Schéma de l'Organisation militaire polonaise « dévoilée » par le NKVD, 1937. De la collection HDA SBU

Zobacz więcej / 3 / Pour en savoir plus

ORDER

OPÉRATIONNEL

n° 00485

Mechanizm zbrodni Mécanisme du crime

W celu wykonania rozkazu Jeżowa funkcjonariusze NKWD zbierali wszelkie informacje o Polakach mieszkających na podległym im terenie. Donos, polsko brzmiące nazwisko, kontakt z osobami mieszkającymi w Polsce czy nawet posiadanie polskich książek były dla śledczych wystarczającą podstawą aresztowania. Sprawdzano polskie szkoły, biblioteki, ścigano katolików. Śledztwa były pobieżne. Torturami zmuszono aresztowanych, by przyznawali się do rzekomych win i wydawali kolejne niewinne osoby. Najczęściej oskarżano ich o szpiegostwo, antysowiecką propagandę i agitację, uczestnictwo w organizacji kontrrewolucyjnej, niezgłoszenie do NKWD działalności szpiegowskiej członków najbliższej rodziny, organizowanie powstania zbrojnego na terytorium ZSRS, sabotaż czy kontakty z obywatelami innego państwa. W pierwszym okresie oskarżonych skazywała „dwójka”, czyli specjalna komisja złożona z szefa miejscowego NKWD i prokuratora. Wyroki zatwierdzane były w Moskwie przez szefa NKWD i prokuratora generalnego ZSRS. W celu przyspieszenia tego procesu w drugiej połowie września 1938 r. powołano „trójki” – skład dotychczasowych „dwojek” został poszerzony o lokalnego przywódcę partyjnego. Istniały dwie kategorie kary. Pierwsza oznaczała rozstrzelanie, druga – zsyłkę do tzw. poprawczych obozów pracy na okres od 5 do 10 lat. Od wydawanych wyroków nie było apelacji.

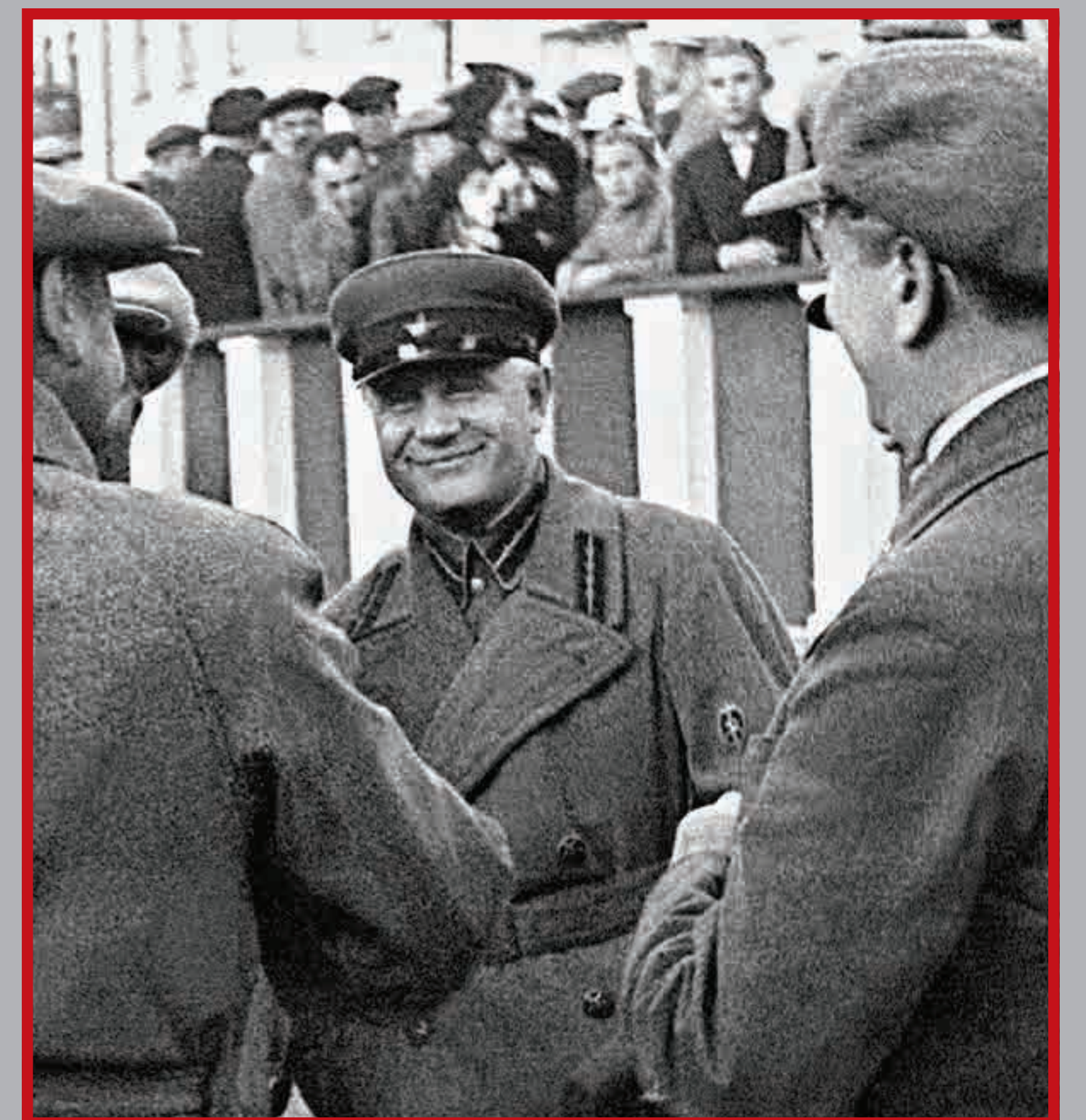
Afin d'exécuter l'ordre de Yezhov, les agents du NKVD recueillaient toutes les informations sur les Polonais vivant dans leur région. Une dénonciation, un nom à consonance polonaise, des contacts avec des personnes vivant en Pologne ou même la possession de livres polonais étaient des motifs suffisants pour être arrêtés. Les écoles et les bibliothèques polonaises furent passées au crible, les catholiques poursuivis. Les enquêtes étaient superficielles. Par la torture, on forçait les personnes arrêtées à avouer leur culpabilité présumée et à livrer davantage de personnes innocentes. La plupart du temps elles étaient accusées d'espionnage, de propagande et d'agitation antisoviétiques, de participation à une organisation contre-révolutionnaire, de non-dévoilement au NKVD des activités d'espionnage de leurs proches, d'organisation d'un soulèvement armé sur le territoire de l'URSS, de sabotage ou de contacts avec des citoyens d'un autre pays. Au cours de la première période, les accusés étaient condamnés par une « dvoika », une commission spéciale composée uniquement du chef du NKVD local et du procureur. Les condamnations étaient ensuite validées à Moscou par le chef du NKVD et le procureur général de l'URSS. Afin d'accélérer ce processus, dans la seconde moitié de septembre 1938, on créa les « troïkas » – le nombre des membres des commissions fut élargi pour inclure le chef local du parti. Il y avait deux catégories de punition. La première se résumait à l'exécution tout court, la seconde condamnait à la déportation vers un soi-disant camp de travail correctionnel pour une période de 5 à 10 ans. Il n'y avait aucune possibilité de recours contre les jugements.

Sowiecki plakat propagandowy z hasłem: „Koś we właściwym czasie!”
Autor plakatu: Wiktor Deni, 1920 r. Źródło: Wikimedia Commons / Affiche
de propagande soviétique avec le slogan: « Fauche au bon moment ! »
Auteur de l'affiche: Wiktor Deni, 1920. Source: Wikimedia Commons

Oddział operacyjny NKWD wykonujący egzekucje w okolicach Dobysza. Dumnie eksponowane zegarki były nagrodą za eksterminację ludności. Fot. z archiwum S. Kuriaty / Unité opérationnelle du NKVD réalisant des exécutions à proximité de Dobych. Les montres fièrement exhibées étaient données en récompense pour l'extermination de la population.
Photo des archives de S. Kuriata

Wsewołod Balicki, szef NKWD ukraińskiej SRS. W 1933 r. sfabrykował mit polskiej siatki szpiegowskiej POW jako odpowiedzialnej za klęskę głodu na sowieckiej Ukrainie. Sam stał się ofiarą swojej polityki. W 1937 r. został skazany na śmierć za rzekome uczestnictwo w antysowieckim spisku, a w listopadzie tego roku rozstrzelany. Fot. HDA SBU / Vsevolod Balicki, chef du NKVD de la RSS d'Ukraine. En 1933, il fabriqua le mythe de la prétendue responsabilité du réseau d'espionnage de POW dans la famine en Ukraine soviétique. Il finit victime de sa propre politique. En 1937, il fut condamné à mort pour avoir soi-disant participé à une conspiration antisoviétique et fusillé au mois de novembre de la même année. Photo HDA SBU

Zobacz więcej / 4 / Pour en savoir plus

ROZKAZ
nr 00485

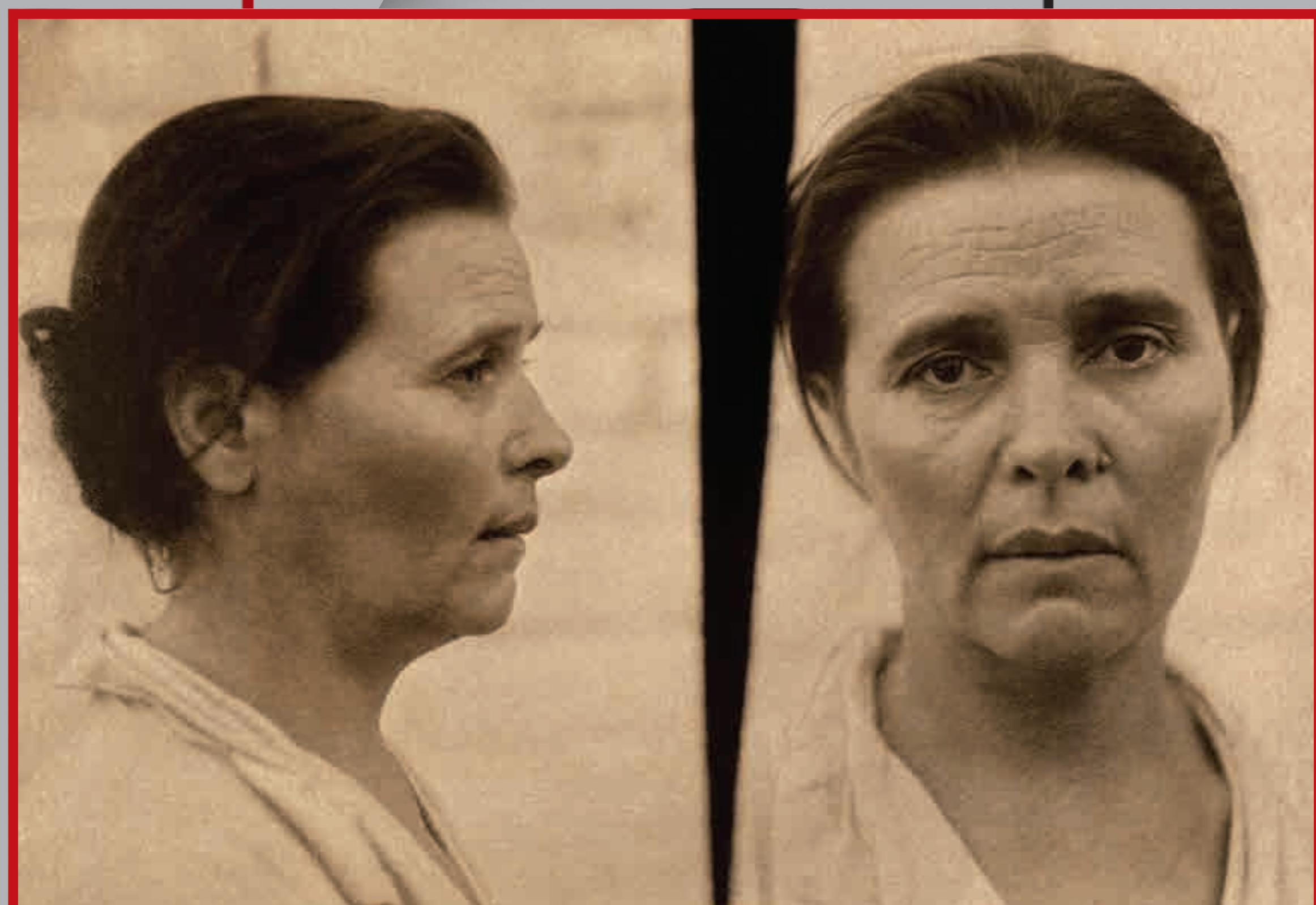

00486

ЛИЧНО.

РОЗСЕКРЕЧЕНО

Rodzinne tragedie Tragédies familiales

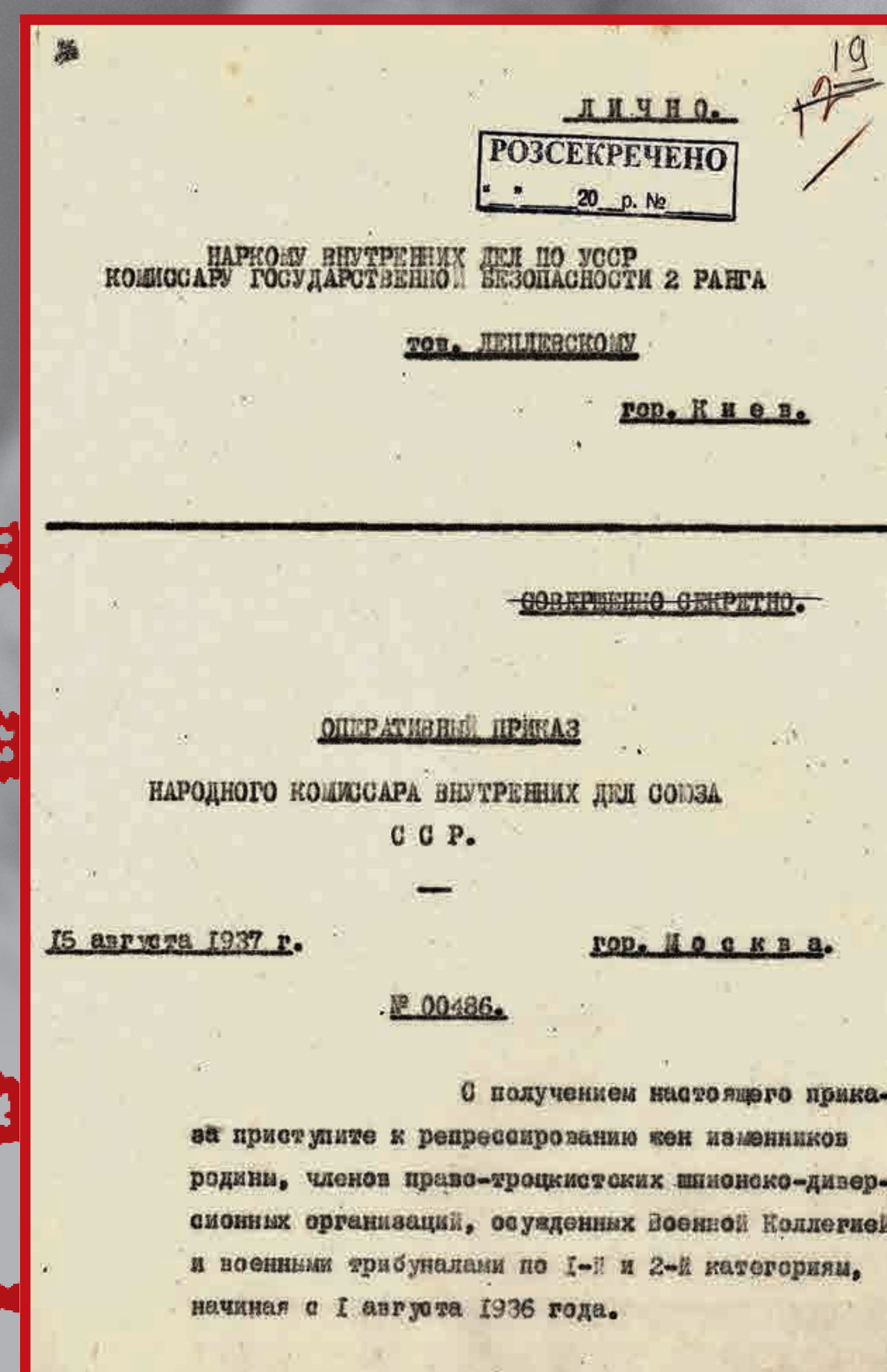

Maria Reus, córka Franciszka, ur. w 1894 r. i zamieszkała w Satanowie, narodowość polska (obywatelstwo ZSRS). Oskarżona została o to, że była żoną rozstrzelanego za kontrewolucyjną działalność szpiegowską Stepana Reusa (narodowości ukraińskiej) oraz że spotykała się w swoim mieszkaniu z żonami innych represjonowanych mężów. W 1938 r. została zesłana do Kazachstanu jako *element społecznie niebezpieczny*. Pozostawiła wtedy trójkę dzieci w wieku 20, 18 i 11 lat.
Ze zbiorów PAO w Chmielnickim / Maria Reus, fille de Franciszek, née en 1894, résidente à Satanov, nationalité polonaise (citoyenneté soviétique). Elle fut accusée d'être l'épouse de Stepan Reus (de nationalité ukrainienne), exécuté lui, pour espionnage contre-révolutionnaire, et d'avoir rencontré dans son appartement les épouses d'autres hommes réprimés. En 1938, elle fut exilée au Kazakhstan en tant qu'*élément socialement dangereux*. Elle laissa alors derrière elle trois enfants âgés de 20, 18 et 11 ans. De la collection des Archives d'Etat de l'oblast de Khmelnytskyi (ci-après : AEO de Khmelnytskyi)

Kolejny rozkaz Jeżowa, nr 00486 z 15 sierpnia 1937 r., zawierał szczegółową instrukcję, jak należy postępować z żonami i dziećmi „szpiega” lub „wroga ludu”: *W stosunku do każdej aresztowanej i każdego niebezpiecznego społecznie dziecka od 15 roku życia wszczyna się postępowanie śledcze [...]. Żony zdrajców ojczyzny zostają skazane w zależności od tego, jak bardzo są społecznie niebezpieczne, na minimum 5–8 lat obozu. Niebezpieczne społecznie dzieci skazanych, w zależności od wieku, stopnia niebezpieczeństwa i możliwości poprawy, zostają uwięzione w obozach, koloniach pracy NKWD lub w domach dziecka o specjalnym reżimie. [...]. Oskarżone żony zdrajców ojczyzny, które nie zostały aresztowane z powodu choroby i chorych dzieci, po wyzdrowieniu należy aresztować i skierować do obozu. Żony zdrajców ojczyzny, które karmią piersią po wydaniu wyroku należy bezzwłocznie aresztować i skierować do obozu [...]. Dzieci karmione piersią są kierowane razem ze skazanymi matkami do obozów, skąd po osiągnięciu 1–1,5 roku są przenoszone do domów dziecka i żłobków Ludowych Komisariatów Zdrowia.*

Un autre ordre de Yezhov, le n° 00486 du 15 août 1937, contenait des instructions détaillées sur la manière de traiter les épouses et les enfants d'un « espion » ou d'un « ennemi du peuple » : *Une procédure d'enquête doit être engagée contre chaque détenue et chaque enfant, socialement dangereux à partir de l'âge de 15 ans [...]. Les épouses des traîtres à la patrie sont condamnées, selon leur dangerosité sociale, à une peine minimale de 5 à 8 ans dans un camp. Les enfants des condamnés, socialement dangereux par nature, en fonction de leur âge, du degré de danger et de la possibilité de redressement, sont emprisonnés dans des camps, des camps de travail du NKVD ou dans des foyers pour enfants à régime spécial. [...] Les épouses des traîtres à la patrie, mises en accusation mais qui n'ont pas été arrêtées pour cause de maladie ou d'enfants malades, doivent être arrêtées après leur guérison et dirigées vers un camp. Les épouses des « traîtres à la patrie » qui allaitent, doivent après le verdict être immédiatement arrêtées et envoyées dans un camp [...] Les enfants allaités sont envoyés avec les mères condamnées dans des camps, d'où, lorsqu'ils atteignent l'âge de 1 à 1,5 ans, ils sont transférés dans des orphelinats et des crèches des Commissariats du Peuple à la santé.*

**О получении на
за приютите к репресированию
родины, членов право-троцкистских
сионских организаций, осужденных
и военными трибуналами по I-II и 2-
начиная с I августа 1936 года.**

Strona z rozkazu operacyjnego szefa NKWD Nikolaja Jeżowa nr 00486 z 15 sierpnia 1937 r. Ze zbiorów HDA SBU / Extrait de l'ordre opérationnel du chef du NKVD Nikolai Yezhov n° 00486 du 15 août 1937. De la collection de HDA SBU

Zobacz więcej / 5 / Pour en savoir plus

ORDER OPÉRATIONNEL n° 00485

Inscenizacja aresztowania.
Grupa Rekonstrukcyjno-Filmowa Bemowo, fot. C. Pomykało

Reconstitution de l'arrestation.
Groupe de reconstruction historique Bemowo, fot. C. Pomykało

***Być Polakiem w ZSRR w 1938 r. to to samo,
co być Żydem w III Rzeszy***

Helena Trybel, świadek ludobójstwa, matka Jurija Jechanurowa
– premiera Ukrainy w latach 2005–2006

***Être Polonais en URSS en 1938 équivaut
à être Juif sous le Troisième Reich***

Helena Trybel, témoin du génocide, mère de Yuri Yechanurov
– premier ministre d'Ukraine dans les années 2005–2006

/ 6 /

**ROZKAZ
nr 00485**

работает шофером на алабастровом заводе, в том, что он является членом к-р организации "ПОВ", т.е. в преступных предумышленных ст.ст. 54-2 и 54-11 УК УССР.

И поему на основании вышеизложенного, руководствуясь ст.156 УПК УССР, -

ПОСТАНОВИЛ:

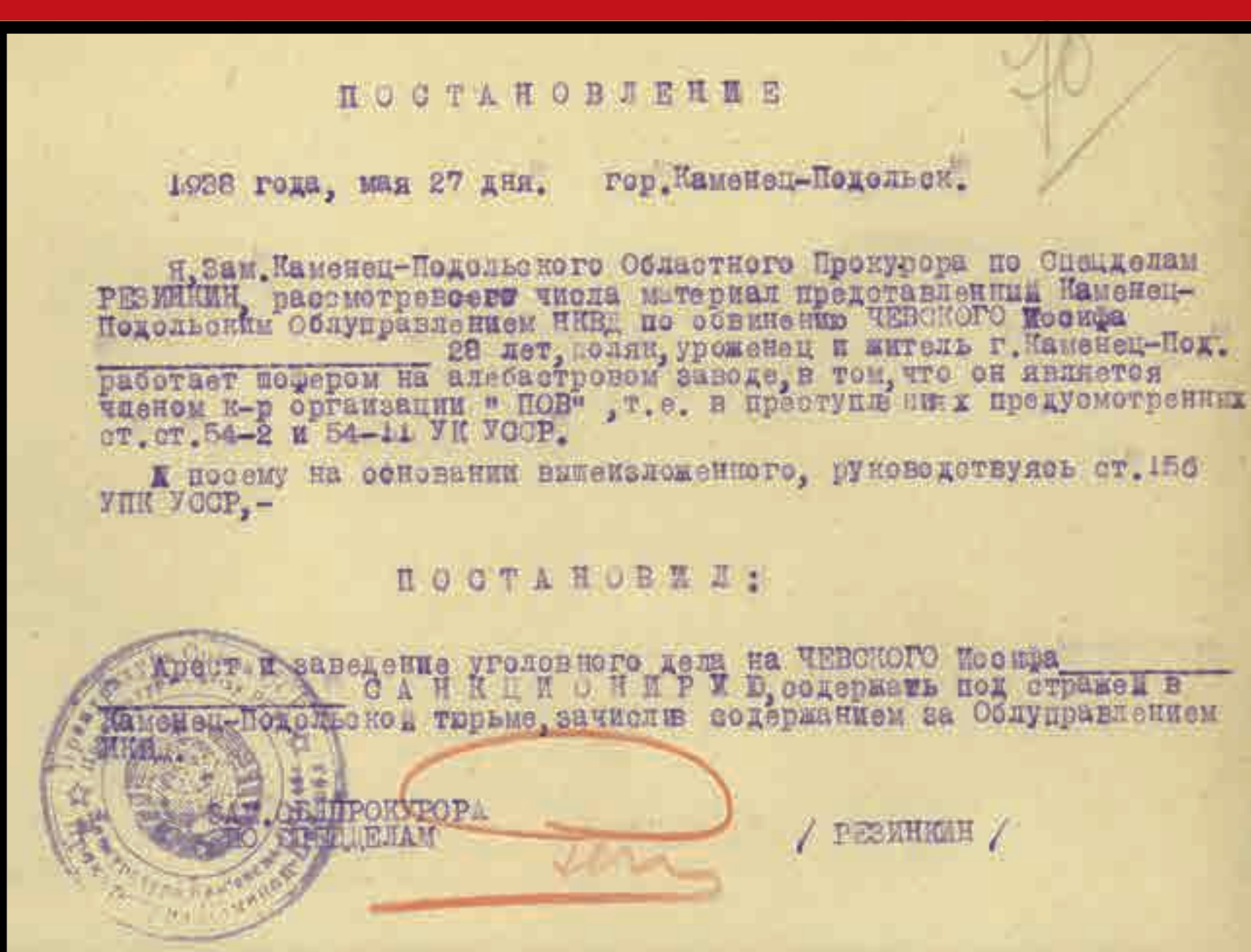
Арсен и заведение уголовного дела на **ЧЕВСКОГО Иосифа САНКЦИОНИРКИ**, содержать под стражей в Камениц-Подольской тюрьме, зачислив содержащим ее Облуправлением НКВД.

Józef Czewski

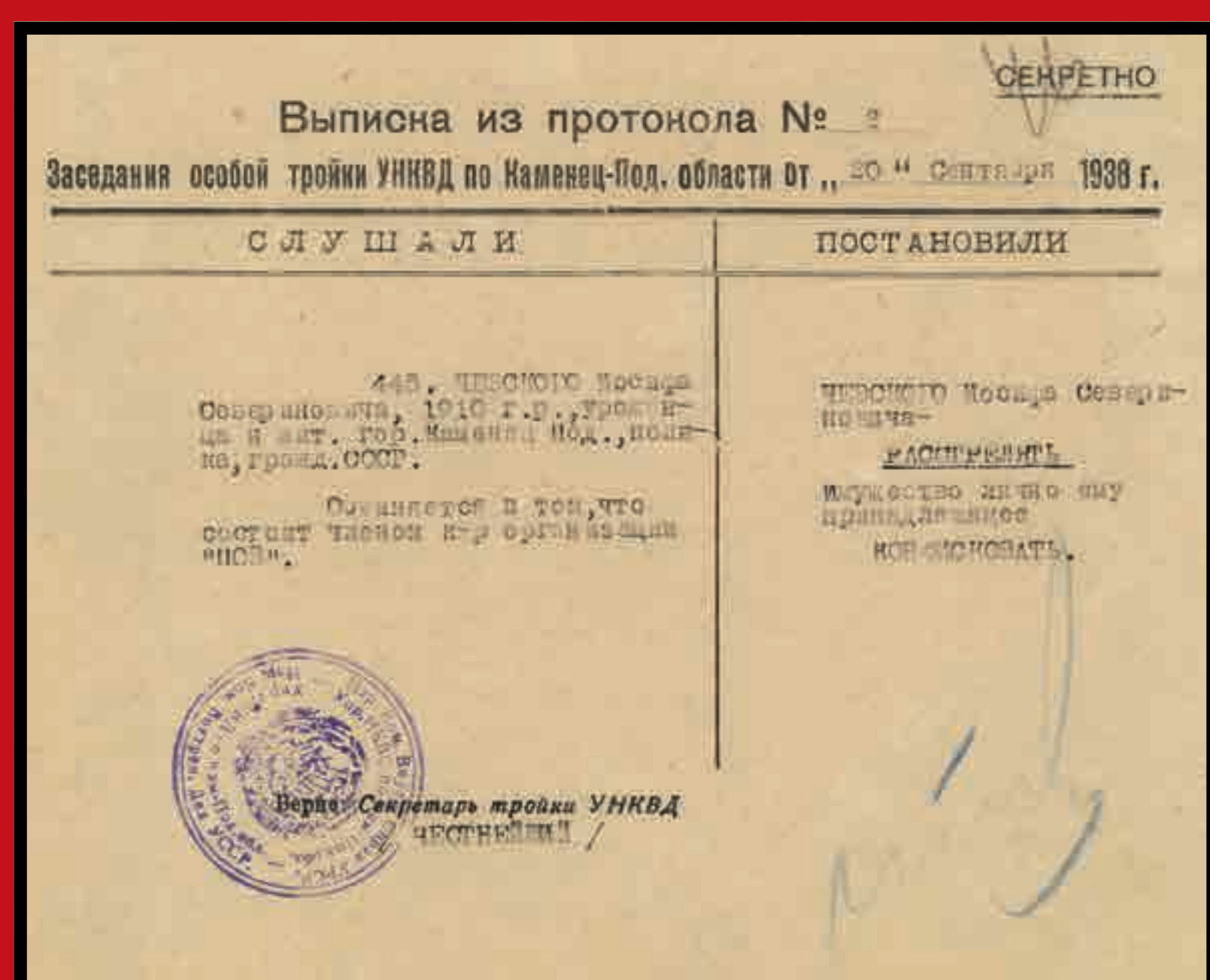
В maju 1938 r. NKWD z Kamieńca Podolskiego aresztowało 66 osób podejrzanych o członkostwo w Polskiej Organizacji Wojskowej. Wśród nich znalazł się Józef Czewski, szofer zakładu kamieniarskiego. Oskarżony został o to, że był członkiem POW, prowadził kontrewolucyjną agitację i przygotowywał się do popełnienia aktów dywersyjnych w czasie wojny i wzywał do powstania. Śledczy zarzucali Czewskiemu także utrzymywanie kontaktów z bratem, który wyjechał do Polski. Postanowieniem trójki NKWD z 20 września 1938 r. został rozstrzelany, a jego osobiste mienie skonfiskowane. Pozostawił żonę Eugenię i dziesięcioletnią córkę. Podczas rewizji akt sprawy 31 marca 1958 r. śledczy zapisał: *Na podstawie przeglądu materiałów archiwalnych sprawy wymienionych 66 osób należy stwierdzić, że nie było wystarczającego materiału dowodowego dla postawienia im zarzutów karnych. [...]* W toku rewizji sprawy ustanowiono, że w obwodzie Kamieniec Podolski nigdy nie istniała komórka POW, a więc nie istnieli jej członkowie ani kierownictwo, a oskarżenie tych osób było wymysłem ówczesnych pracowników NKWD. Na podstawie powyższego [wobec następujących osób...] wyroki skazujące uchylić i sprawę umorzyć z powodu braku dowodów winy. Józef Czewski został pośmiertnie zrehabilitowany 5 czerwca 1958 r.

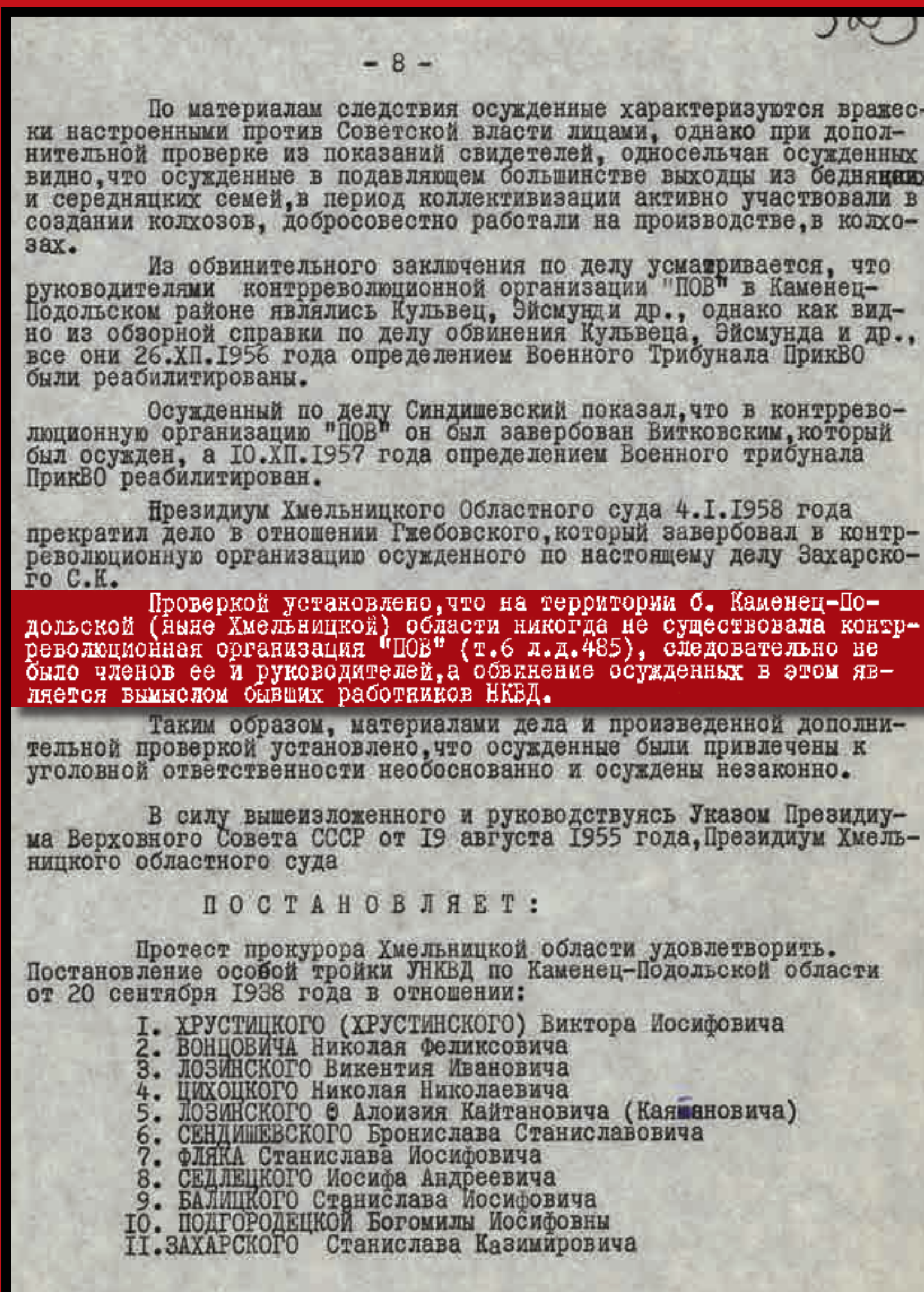
Józef Czewski, syn Seweryna, ur. 1910 r. w Kamieńcu Podolskim, narodowość polska (obywatelstwo ZSRS). Ze zbiorów PAO w Chmielnickim / Józef Czewski, fils de Seweryn, né en 1910 à Kamianets-Podilskyj, nationalité polonaise (citoyenneté soviétique). De la collection AEO de Khmelnytskyj

Postanowienie o aresztowaniu Józefa Czewskiego. Ze zbiorów PAO w Chmielnickim / Décision d'arrêter Józef Czewski. De la collection AEO de Khmelnytskyj

Postanowienie trójki NKWD z 20 września 1938 r. Czewskiego Józefa Sewerynowicza za przynależność do POW; rozstrzelać, a jego osobiste mienie skonfiskować. Ze zbiorów PAO w Chmielnickim / Décision du comité du NKWD du 20 septembre 1938, quant à la personne de Czewski Jozef Sewerynowicz: fusiller et confisquer ses biens personnels. De la collection AEO de Khmelnytskyj

Osma strona postanowienia Prezydium chmielnickiego sądu obwodowego z fragmentem mówiącym, że w Kamieńcu Podolskim nigdy nie istniała komórka POW. Ze zbiorów PAO w Chmielnickim / Huitième page de la décision du Présidium du tribunal de district de Khmelnytskyj ou figure l'extrait indiquant qu'il n'y a jamais eu de réseau de POW à Kamianets-Podilskyj. De la collection AEO de Khmelnytskyj

En mai 1938, le NKVD de Kamianets-Podilskyj arrêta 66 personnes soupçonnées d'appartenir à l'Organisation militaire polonaise (POW). Parmi eux se trouvait Józef Czewski, chauffeur dans une carrière. Il fut accusé d'être membre du POW, de faire de l'agitation contre-révolutionnaire, de se préparer à commettre des actes de subversion dans la guerre [à venir] et d'appeler à un soulèvement. Les enquêteurs lui imputèrent également de rester en contact avec son frère, parti pour la Pologne. Par décision d'une troïka du NKVD le 20 septembre 1938, il fut fusillé et ses biens personnels confisqués. Il laissa derrière lui une femme, Eugenia, et une fille de dix mois. Lors de la révision des dossiers le 31 mars 1958, l'enquêteur écrit : *Sur la base de l'examen des documents d'archives concernant le cas des 66 personnes mentionnées, il faut reconnaître que les preuves étaient insuffisantes pour engager des poursuites pénales contre elles. [...]* Au cours de l'examen de l'affaire, il a été établi qu'il n'y avait jamais eu de réseau de POW dans la région de Kamianets-Podilskyj, donc pas de membres ou de direction, et l'accusation de ces personnes a été l'invention des employés du NKVD de l'époque. Sur la base de ce qui précède, [contre les personnes suivantes] les condamnations ont été annulées et l'affaire a été classée faute de preuves de culpabilité. Józef Czewski a été réhabilité à titre posthume le 5 juin 1958.

ЧЕВСКОГО Иосифа Севериновича -

РАССТРЕЛЯТЬ

ИМУЩЕСТВО ЛИЧНО ЕМУ ПРИНАДЛЕЖАЩЕЕ

КОНФИСКОВАТЬ.

Zobacz więcej /7/ Pour en savoir plus

ORDRE OPÉRATIONNEL n° 000485

АРХИВ
Отдела „А“ МГВ УССР
СЛЕД. ФОНД

Полученное из архива дело должно быть возвращено через 10 дней с момента получения его.
Передача полученных из архива дел в другие отделы или органы производится исключительно

Sprawa Andrieja Jamkowego i 32 innych oskarżonych

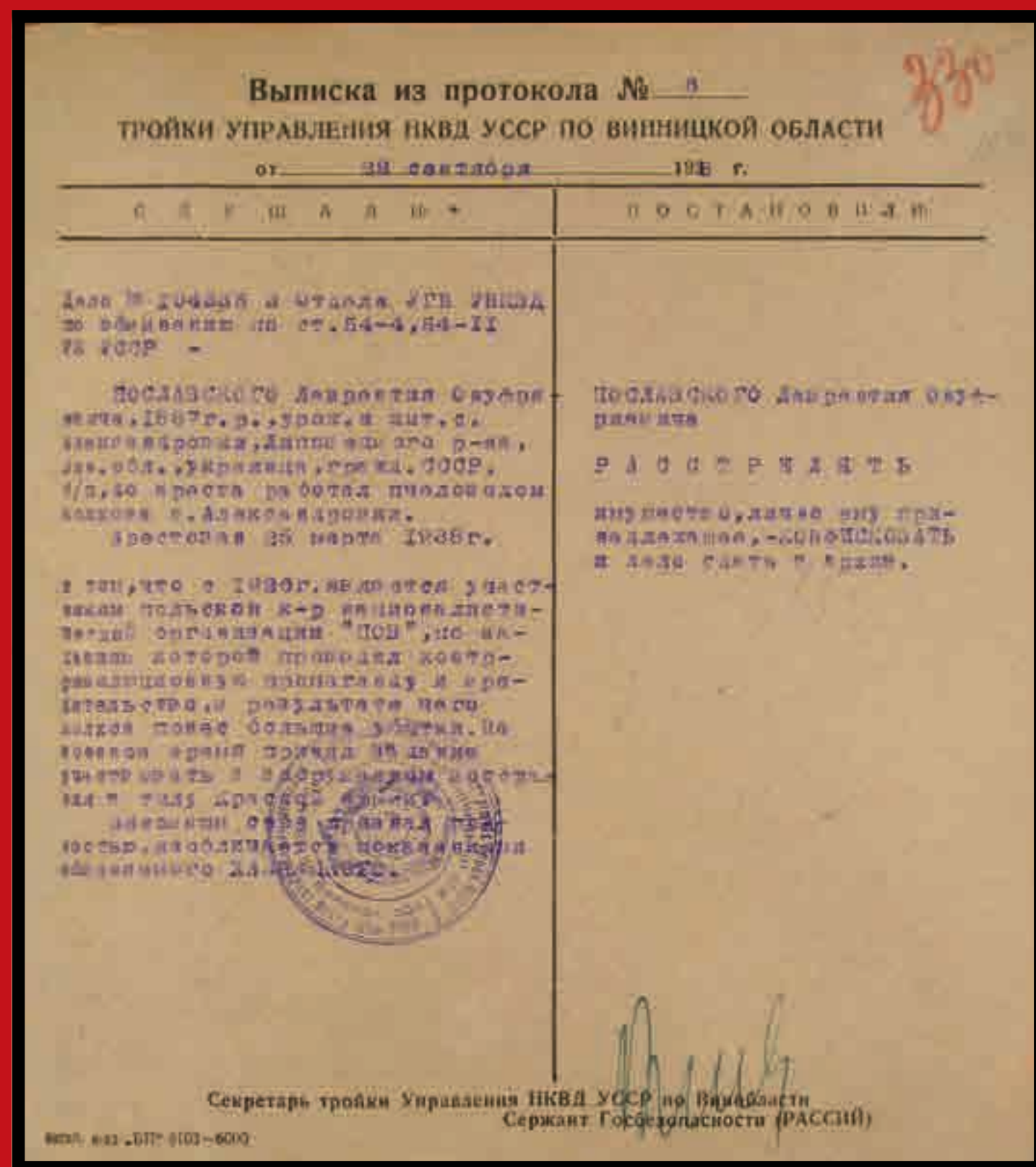
W ramach „operacji polskiej” byli prześladowani nie tylko Polacy. W marcu 1938 r. NKWD obwodu winnickiego aresztowało 33 mężczyzn ze wsi Zozowo, Aleksandrowka i Rotmistrowka. Jedenastu z nich było narodowości ukraińskiej. Oskarżenia zostali o przynależność do *kontrewolucyjnej polskiej nacjonalistycznej organizacji POW*. Mieli truc bydło, niszczyć maszyny rolnicze, sabotować plany produkcyjne kolchozu, a na wypadek wojny – podpalać zapasy zboża i niszczyć drogi kolejowe. Wszyscy wymienieni w sprawie „Andrieja Jamkowego i 32 innych [...]”, oskarżeni według protokołu NKWD z 22 września 1938 r., zostali rozstrzelani, a ich mienie zostało skonfiskowane. 24 maja 1960 r. po zakończeniu rewizji sprawy śledczy KGB napisał: w *byłym Zarządzie NKWD obwodu winnickiego w latach 1937–1938 miało miejsce rażące naruszenie prawa, aresztowani byli ludzie bez dowodów na ich przestępczą działalność, podczas przesłuchań miało miejsce fałszowanie dokumentów śledztwa, a prowadzący śledztwo Zaputriaew w 1941 r. został skazany za naruszenia prawa. Na podstawie powyższego wnosię, by Postanowienie trójki Zarządu NKWD obwodu winnickiego z 22 września 1938 r. [wobec następujących osób...] uchylić, a sprawę umorzyć z powodu braku dowodów winy.*

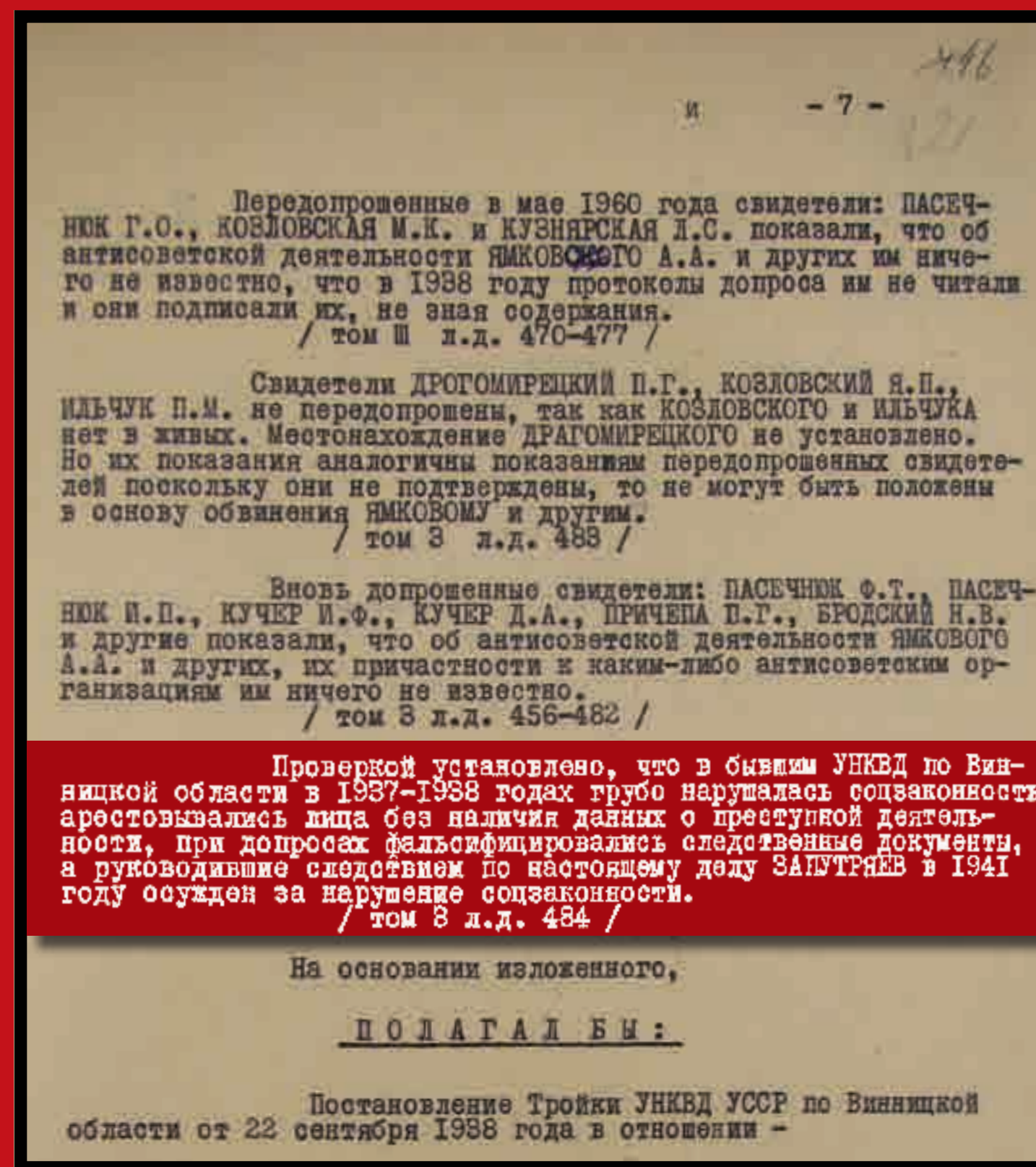
Wieżenie NKWD w Winnicy w 1943 r. Zdjęcie z raportu „Amtliches Material zum Massenmord von Winniza” (Oficjalne materiały dotyczące masowego mordu w Winnicy), Berlin, 1944 r. Reprodukacja A. Zechenter / Prison du NKVD à Vinnitsa en 1943. Photo du rapport « Amtliches Material zum Massenmord von Winniz » (Documents officiels sur le meurtre de masse à Vinnitsa), Berlin, 1944. Reproduction de A. Zechenter

L’Affaire Andrei Jamkovy et 32 autres accusés

Dans le cadre de « l’opération polonaise », il n’y a pas que les Polonais qui ont été persécutés. En mars 1938, le NKVD de l’oblast de Vinnitsa arrêta 33 hommes des villages de Zozovo, Aleksandrovka et Rotmistrovka. Onze d’entre eux étaient de nationalité ukrainienne. Ils furent accusés d’appartenir à l’organisation polonaise nationaliste et contre-révolutionnaire POW. Ils auraient empoisonné du bétail, détruit des machines agricoles, saboté les plans de production de la ferme collective, mis le feu aux stocks de céréales et détruit les voies ferrées en préparation de la future guerre. Tous ceux mentionnés dans l’affaire « Andrei Jamkovy et 32 autres [...] », accusés en vertu du protocole de NKVD du 22 septembre 1938, ont été fusillés et leurs biens confisqués. Le 24 mai 1960, à l’issue du réexamen de l’affaire, l’enquêteur du KGB écrit : *il y a eu violation flagrante de la loi par l’ancien conseil du NKVD de l’oblast de Vinnitsa dans les années 1937–1938 ; des personnes ont été arrêtées sans aucune preuve d’activité criminelle, on a falsifié des documents de l’enquête pendant les interrogatoires et l’enquêteur Zaputriaev a été condamné en 1941 pour violation de la loi. Sur la base de ce qui précède, je demande que l’ordonnance de la troïka du NKVD de l’oblast de Vinnitsa du 22 septembre 1938 [contre les personnes suivantes...] soit annulée et que l’affaire soit classée faute de preuve de culpabilité.*

Wypis z akt. Postanowienie trójki NKWD w Winnicy z 22 września 1938 r. o rozstrzelaniu jednej z 33 osób ze sprawy „Andrieja Jamkowego i 32 [...]” – Lawrientija Onufrijewicza Posławskiego, narodowości ukraińskiej (obywatela ZSRs). Ze zbiorów PAO w Winnicy / Extrait des fichiers. Décision prise par la troïka du NKVD de Vinnitsa le 22 septembre 1938 de fusiller l’une des 33 personnes de l’affaire « Andrei Jamkovy et 32 [...] » – Lawrenti Onoufrijewicz Poslawski, de nationalité ukrainienne (citoyen soviétique). De la collection AEO de Vinnitsa

Fragment postanowienia śledczego KGB w Winnicy z 24 maja 1960 r. mówiący o rażącym naruszeniu prawa w Zarządzie NKWD obwodu winnickiego w latach 1937–1938. Ze zbiorów PAO w Winnicy / Extrait de la décision d’enquête du KGB de Vinnitsa du 24 mai 1960, constatant une violation flagrante de la loi au sein du conseil du NKVD de l’oblast de Vinnitsa en 1937–1938. De la collection AEO de Vinnitsa

1. ~~ЗАДЕРНОВСКИЙ Альбион Гаврилович~~
2. ~~ЖАМКОВОЙ Андрей Антонович~~
3. ~~ХАНАПЕК И. Александр Матвеевич~~
4. ~~МАТРОВСКИЙ Станислав Иванович~~
5. ~~ГРОПЦОВСКИЙ Петр Казимирович~~
6. ~~ПРАВОВИЧ Лука Васильевич~~
7. ~~КУЧЕВСКИЙ Платон Андреевич~~
8. ~~КРАСНОСЕЛЬСКИЙ Павел Леонтьевич~~
9. ~~ВЕРОДСКИЙ Василий Фадеевич~~
10. ~~СОБОЛЕВСКИЙ Иван Дмитриевич~~
11. ~~ХАНАПЕК И. Семен Фадорович~~
12. ~~СКОМАРОВСКИЙ Иосиф Войцехович~~
13. ~~ХАНАПЕК И. Сергей Григорьевич~~
14. ~~ГРОПЦОВСКИЙ Франц Валентинович~~
15. ~~ЛИБЕШОВСКИЙ Николай Леонтьевич~~
16. ~~СТАДНЕВСКИЙ Марьян Францевич~~
17. ~~СКОМАРОВСКИЙ Иван Томашевич~~
18. ~~КОЗАКЕВИЧ Семен Филиппович~~
19. ~~СВИРСКИЙ Леонисий Карлович~~
20. ~~ЛЫМБОВСКИЙ-ВЕРЦИНСКИЙ Константин~~
21. ~~ПОСЛАВСКИЙ Лаврентий Онуфриевич~~
22. ~~ХМЕЛЬНИЦКИЙ Филипп Андреевич~~
23. ~~РУЖАНСКИЙ Николай Варфоломеевич~~
24. ~~ДЕМЬЯНИК И. Квириний Адамович~~
25. ~~ПОСЛАВСКИЙ Яков Онуфриевич~~
26. ~~КУЗНЯРСКИЙ Марк Иванович~~
27. ~~СВИРСКИЙ Павел Петрович~~
28. ~~СВИРСКИЙ Марк Иосифович~~
29. ~~ВАРСКИЙ Кирилл Акимович~~
30. ~~ХМЕЛЬНИЦКИЙ Иван Федорович~~
31. ~~ВЕРОДСКИЙ Павел Дмитриевич~~
32. ~~СЛИВИНСКИЙ Талал Андreeвич~~
33. ~~ДОМАШЕВСКИЙ Петр Марцинович~~
34. ~~ДРАГОМИРЕЦКИЙ Григорий Петров~~

Wykaz 33 aresztowanych osób. Pierwszy z listy: Albin Zadernowski został wyłączony ze sprawy. Pozostali zostali rozstrzelani. Ze zbiorów PAO w Winnicy / Liste des 33 personnes arrêtées. Le premier de la liste, Albin Zadernowski, a été exclu de l’affaire. Les autres ont été fusillés. De la collection des Archives d’Etat de l’oblast de Vinnitsa (ci-après : AEO de Vinnitsa)

Zobacz więcej / 8 / Pour en savoir plus

ROZKAZ
nr 00485

Феликса Петровича, в октябре 1937 года

повергли предварительному тюремному заключению сроком до 2 месяцев.

В июле 1939 года с группой других эсэсовцев, не без приговора и суда, я была направлена в Казахстан с ар. в порядке войны

на 5 лет

Сг

Основ

ам

и

Kazimiera Nowakowska

Jeszcze raz mówię, że o kontrrewolucyjnej działalności swojego męża [...] nic nie wiem. W mojej obecności jakichkolwiek kontrrewolucyjnych rozmów nie było. Tak podczas przesłuchania broniła się Kazimiera Nowakowska. Jej mąż Feliks został skazany decyzją NKWD z 1 października 1937 r. na karę śmierci. Oskarżony został o aktywne uczestnictwo w polskiej kontrrewolucyjnej szpiegowsko-dywersyjnej organizacji sabotażowej, istniejącej jakoby w zakładzie taborowo-remontowym stacji kolejowej Kotowsk. Nowakowska została aresztowana jako żona skazanego „szpiega” i „wroga ludu”. Podczas przesłuchania martwiła się o swoich dwóch pełnoletnich synów oraz o siedemnastoletnią córkę: w chwili mojego aresztu gdzie ją zabrano i nie wiem, gdzie obecnie przebywa. W akcie oskarżenia zarzucono jej, że chociaż wiedziała o kontrrewolucyjnej działalności męża, nie poinformowała o tym organów władzy sowieckiej. Postanowieniem Kolegium Specjalnego NKWD z sierpnia 1938 r. została zesłana jako społecznie niebezpieczny element na 5 lat do Kazachstanu. 20 marca 1957 r. w zażaleniu na wyrok do Trybunału Wojskowego Odeskiego Okręgu Wojskowego napisano: *Postanowienie Kolegium Specjalnego nie może pozostać w mocy i należy je unieważnić ze względu na to, że w sprawie brak jest dowodów winy K. Nowakowskiej, a ona do inkryminowanych jej czynów się nie przyznała*. 4 kwietnia 1957 r. wyrok wobec Kazimieri Nowakowskiej został uchylony, sprawę umorzono z powodu braku znamion przestępstwa i nakazano zwrot obligacji skonfiskowanych jej podczas rewizji w mieszkaniu.

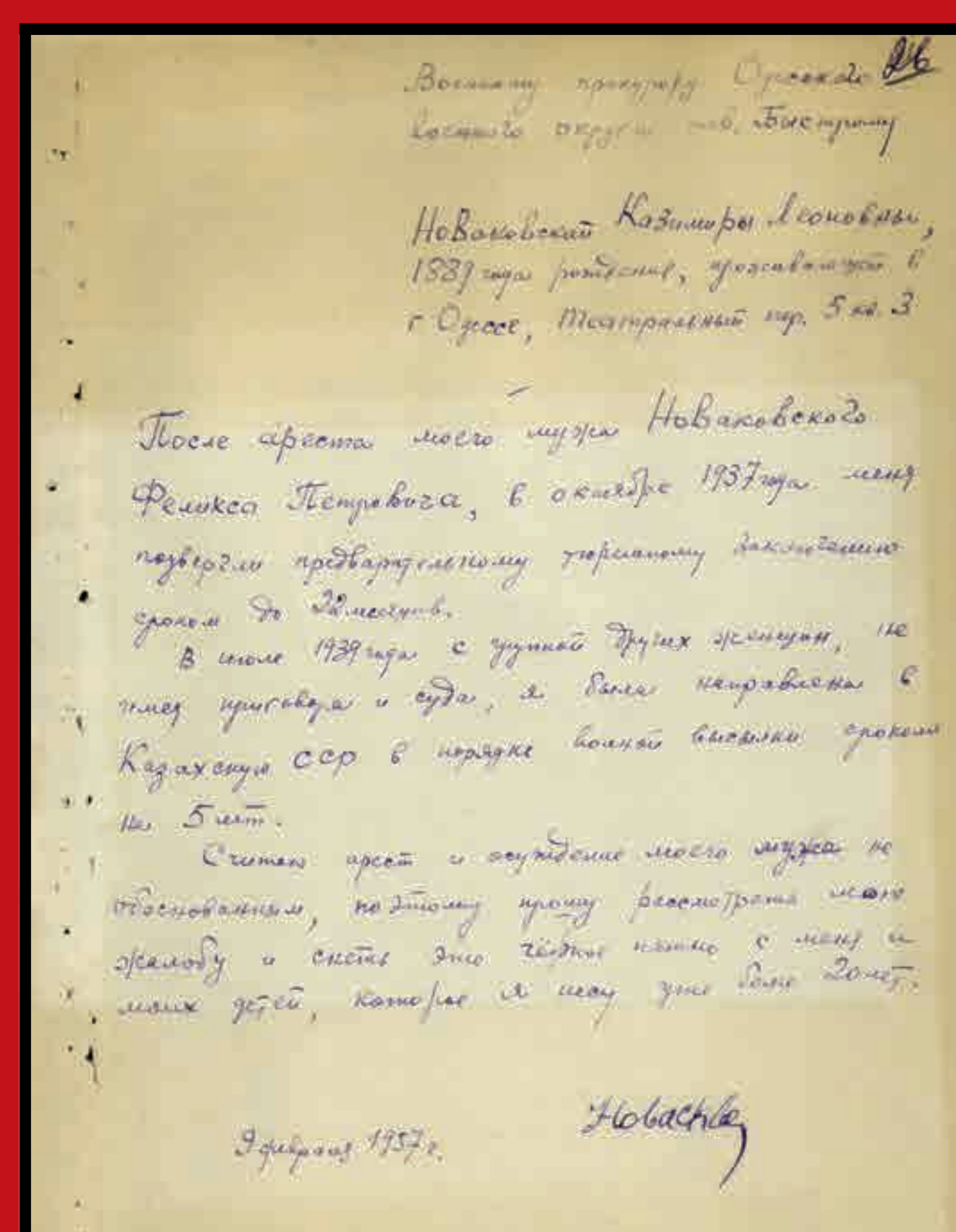
Kazimiera Nowakowska, córka Leona, ur. 1889 r., zamieszkała w mieście Kotowsk, narodowość polska (obywatelstwo ZSRS). Ze zbiorów PAO w Odessie / Kazimiera Nowakowska, fille de Léon, né en 1889, résidant dans la ville de Kotovsk, nationalité polonaise (citoyenneté soviétique). De la collection des Archives d'Etat de l'oblast d'Odessa (ci-après : AEO d'Odessa)

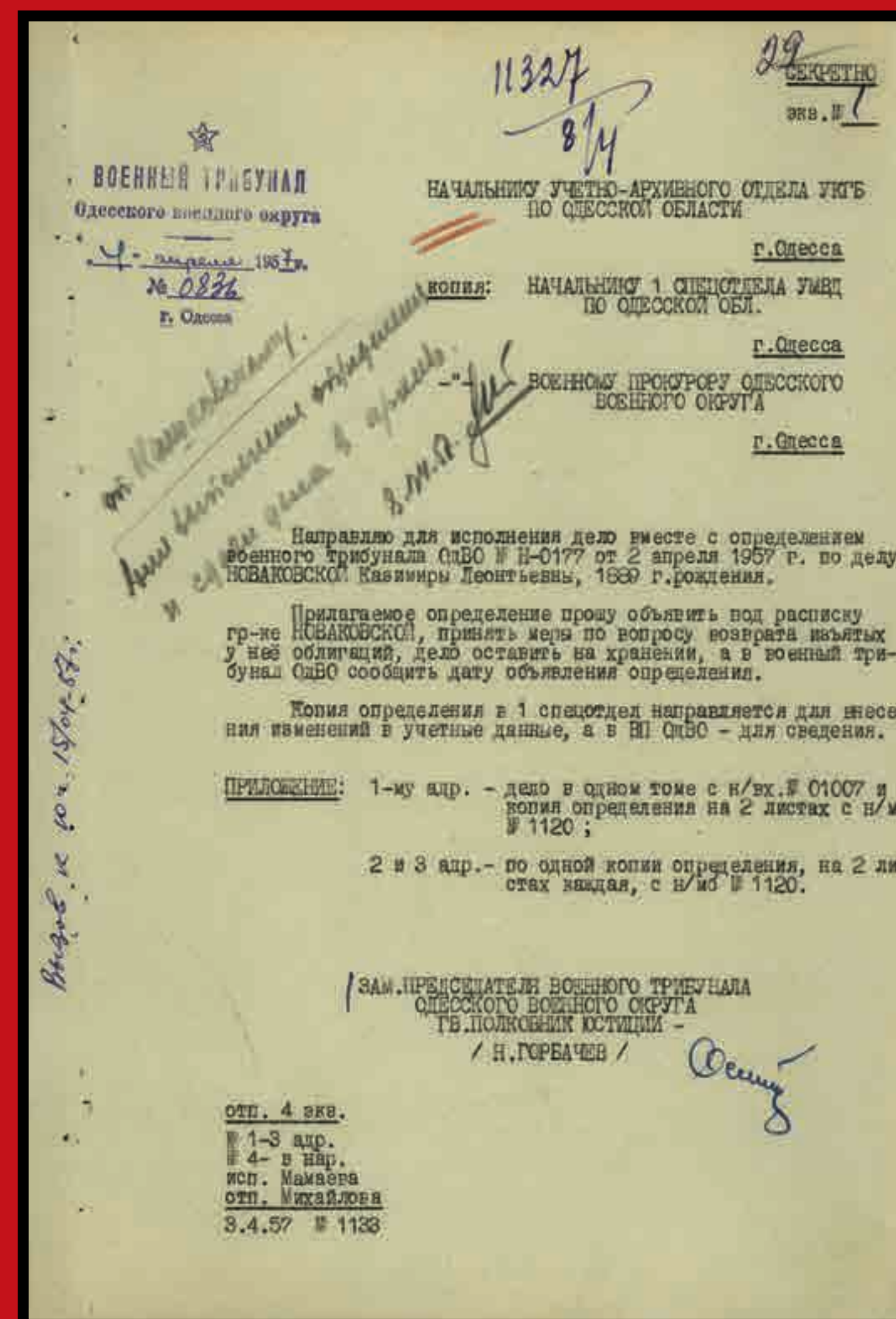
Wypis z protokołu Kolegium Specjalnego NKWD ZSRS z 28 sierpnia 1938 r.: K. Nowakowska jako społecznie niebezpieczny element podlega zesłaniu do Kazachstanu na okres 5 lat, licząc od 9 października 1937 r. Ze zbiorów PAO w Odessie / Extrait du protocole de la Commission spéciale du NKVD de l'URSS du 28 août 1938 : K. Nowakowska, en tant qu'élément socialement dangereux, a été déportée au Kazakhstan pour une période de 5 ans à compter du 9 octobre 1937. De la collection AEO d'Odessa

Encore une fois, je ne sais rien des activités contre-révolutionnaires de mon mari [...]. Aucune discussion contre-révolutionnaire n'a eu lieu en ma présence. C'est ainsi que Kazimiera Nowakowska se défendait lors de l'interrogatoire. Son mari Feliks fut condamné à mort par décision du NKVD du 1er octobre 1937. Il était accusé de participation active à une organisation polonaise contre-révolutionnaire de sabotage et d'espionnage, qui aurait opéré dans l'atelier de réparation de la gare de Kotovsk. Nowakowska fut ar-

rêtée en tant qu'épouse d'un « espion » condamné et d'un « ennemi du peuple ». Lors de l'interrogatoire, elle s'inquiétait pour ses deux fils adultes et sa fille de 17 ans : *au moment de mon arrestation, on l'a emmenée quelque part et je ne sais où elle se trouve maintenant*. Dans l'acte d'accusation, elle est incriminée de ne pas avoir informé les autorités soviétiques des activités contre-révolutionnaires de son mari. Par une décision du Collège spécial du NKVD prise en août 1938, elle fut exilée au Kazakhstan pendant 5 ans en tant qu'élément socialement dangereux. Dans une plainte contre le verdict adressée au tribunal militaire du district militaire d'Odessa et datée du 20 mars 1957, on écrit : *La décision de la Commission spéciale ne peut rester en vigueur et doit être annulée en raison du manque de preuves de la culpabilité de K. Nowakowska dans cette affaire ; par ailleurs l'accusée n'a pas avoué les actes incriminants*. Le 4 avril 1957, la condamnation à l'encontre de Kazimiera Nowakowska fut annulée, l'affaire classée en raison de l'absence de casier judiciaire et les obligations qui lui avaient été confisquées lors de la perquisition de son l'appartement restituées.

List Kazimieri Nowakowskiej do Prokuratury Wojskowej Odeskiego Okręgu Wojskowego z 9 lutego 1957 r. z prośbą o rozpatrzenie zażalenia na bezpodstawne oskarżenie. Ze zbiorów PAO w Odessie / Lettre de Kazimiera Nowakowska au Parquet militaire du district militaire d'Odessa datée du 9 février 1957 demandant l'examen de sa plainte contre une accusation sans fondement. De la collection AEO d'Odessa

Pismo Trybunału Wojskowego z 4 kwietnia 1957 r. do Prokuratury Wojskowej z informacją o uchyleniu wyroku Kazimieri Nowakowskiej, z poleceniem przekazania odpisu orzeczenia zainteresowanej oraz zwrotu obligacji skonfiskowanych jej podczas rewizji. Ze zbiorów PAO w Odessie / Extrait de la lettre du Tribunal militaire du 4 avril 1957 au Parquet militaire indiquant que la condamnation de Kazimiera Nowakowska a été révoquée, avec instruction de transmettre une copie de la décision à l'intéressée et de restituer les obligations qui lui avaient été confisquées lors de la perquisition. De la collection AEO d'Odessa

Новачків

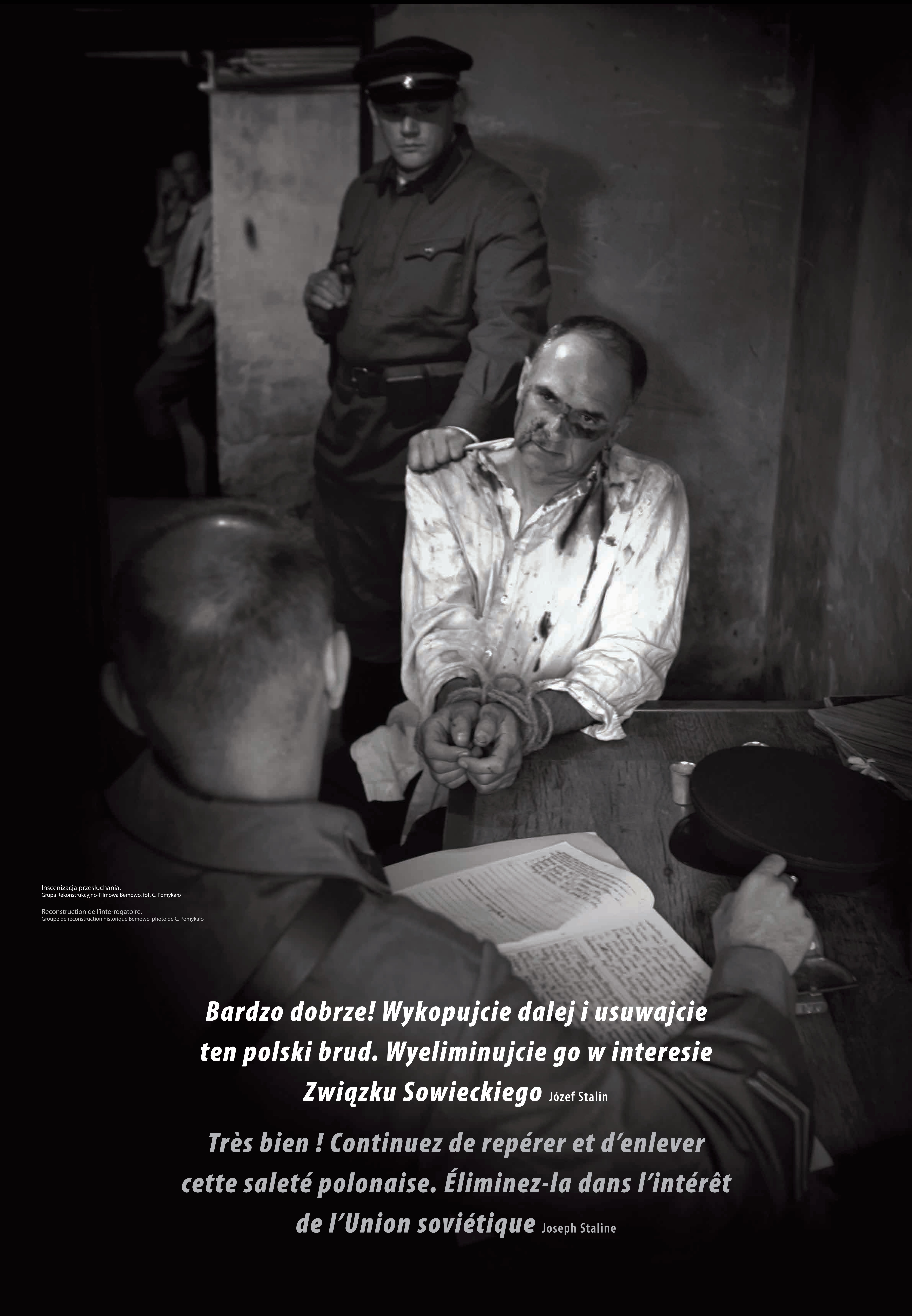

Zobacz więcej / 9/ Pour en savoir plus

ORDRE

OPÉRATIONNEL

n° 00485

Inscenizacja przesłuchania.
Grupa Rekonstrukcyjno-Filmowa Bemowo, fot. C. Pomykało

Reconstruction de l'interrogatoire.
Groupe de reconstruction historique Bemowo, photo de C. Pomykało

***Bardzo dobrze! Wykopujcie dalej i usuwajcie
ten polski brud. Wyeliminujcie go w interesie
Związku Sowieckiego*** Józef Stalin

***Très bien ! Continuez de repérer et d'enlever
cette saleté polonaise. Éliminez-la dans l'intérêt
de l'Union soviétique*** Joseph Staline

/ 10 /

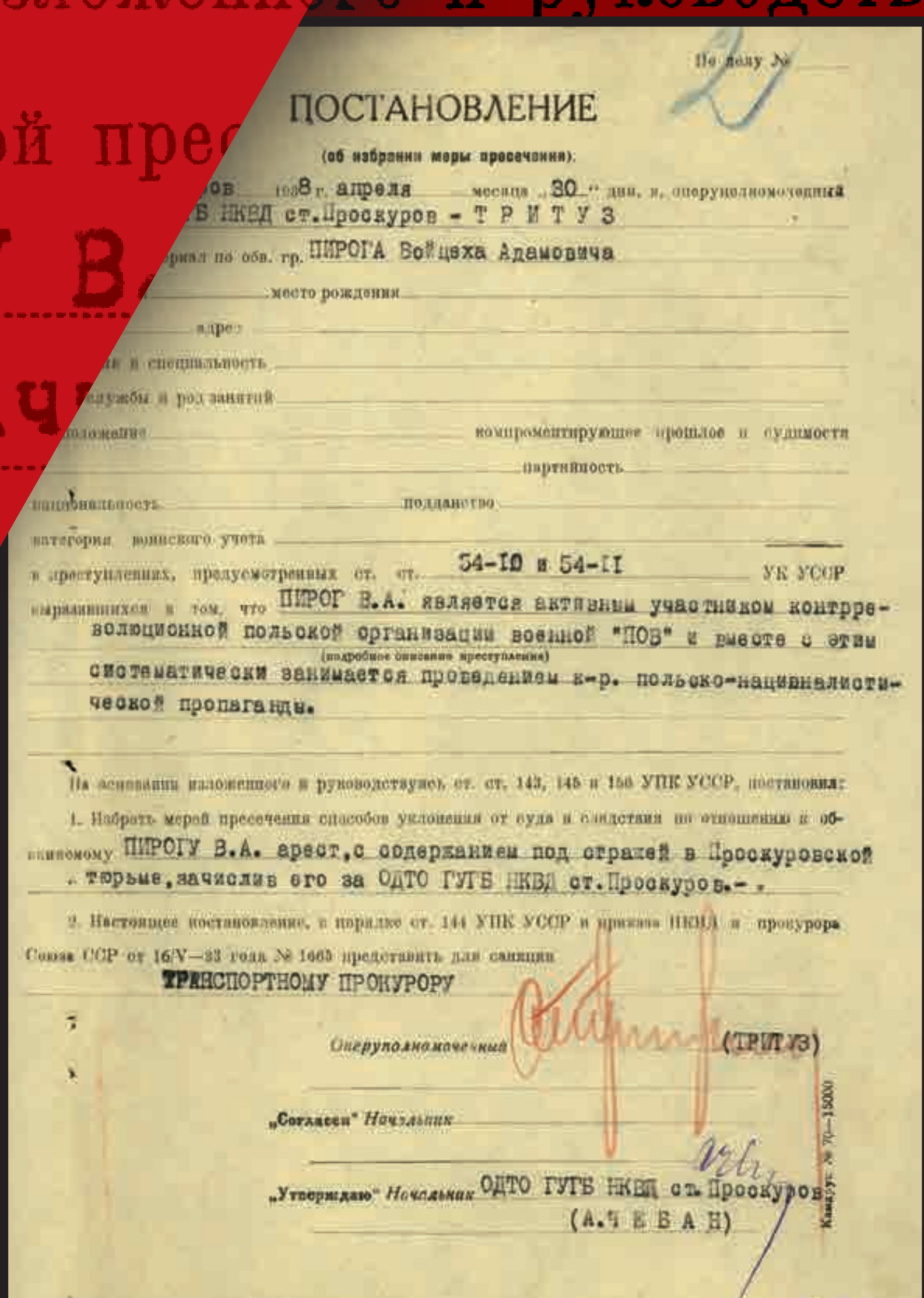
**ROZKAZ
nr 00485**

ИВШИХСЯ В ТОМ, ЧТО ПИРОГ В.А. является активным участником контрреволюционной польской организации военной "ПОВ" и вместе с этим систематически занимается проведением к-р. польско-националистической пропаганды.

На основании изложенного и руководствуясь ст. ст. 143, 145 и 156 УПК УССР, постановил:

1. Избрать мерой пресечения по отношению к обвиняемому ПИРОГУ В.А. заключение в тюрьму, за что

Настоящее постановление от 16

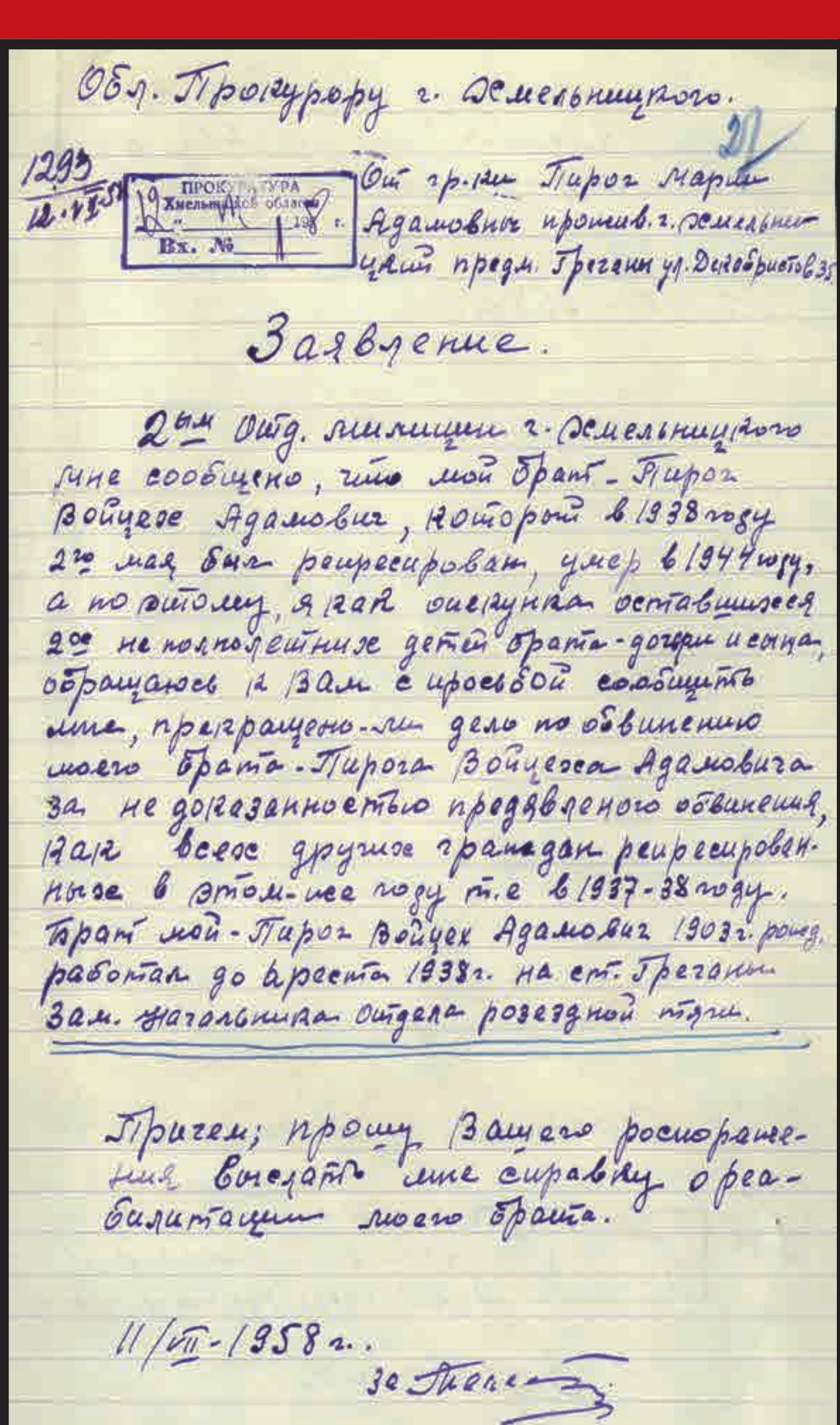

Postanowienie z 30 kwietnia 1938 r. o aresztowaniu Wojciecha Piróga. Ze zbiorów PAO w Chmielnickim / Décision du 30 avril 1938 relative à l'arrestation de Wojciech Piróg. De la collection AEO de Khmelnytskyi

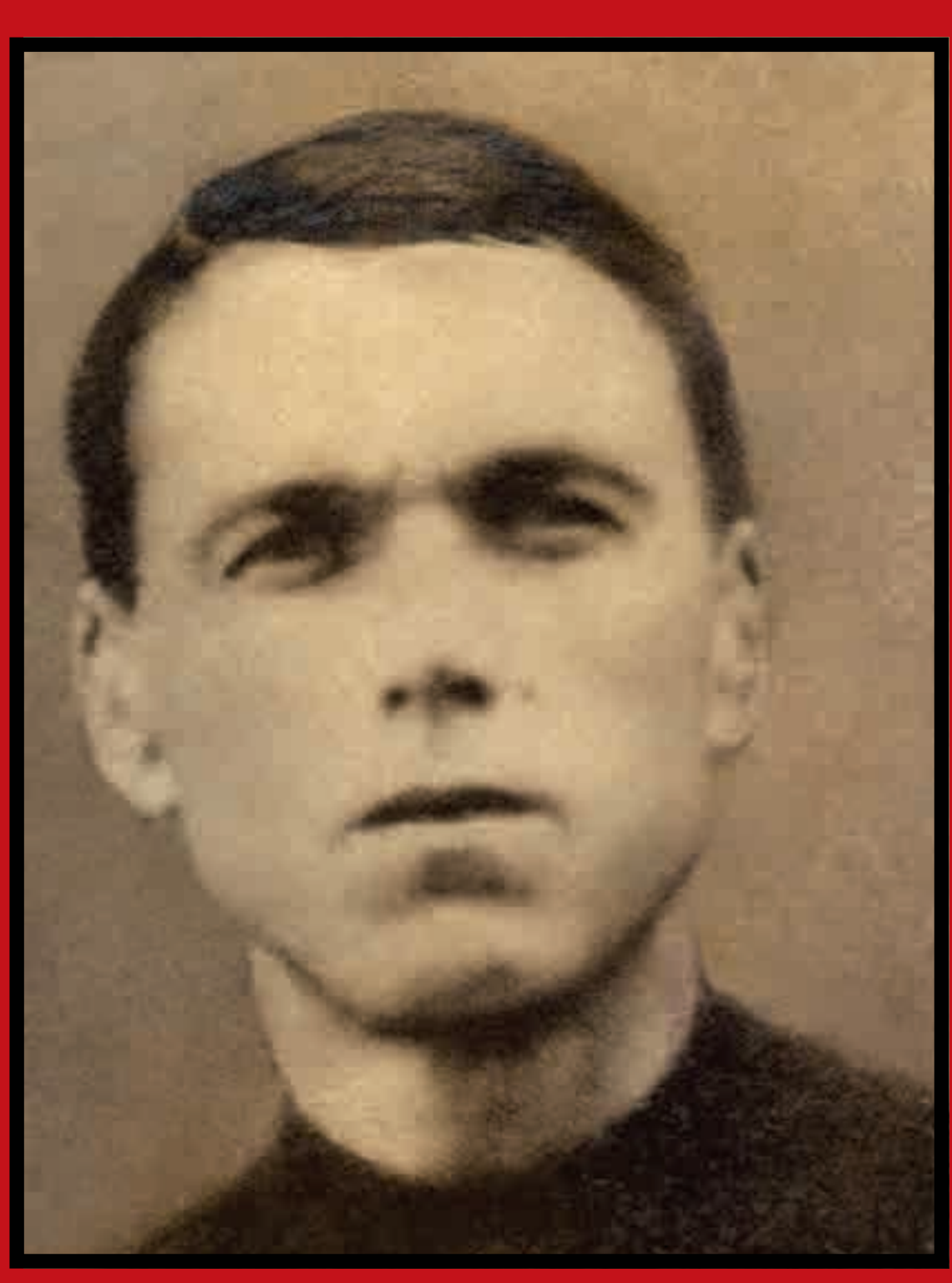
клонения от суда и следствия по отношению к обвиняемому

Wojciech Piróg

На zakończenie przesłuchania, w odrębnym liście do naczelnika NKWD oddziału Grechany, Wojciech Piróg przyznał się do wszystkich zarzucanych mu czynów. W ostatnim zdaniu napisał: *proszę organy śledcze, by miały na względzie moją rodzinę i to, co zrobiłem dobrego, [i] dały mi możliwość zmiany i usprawiedliwienia przed narodem radzieckim swoich czynów i stania się pełnoprawnym obywatelem ZSRS.* W ten sposób chciał ratować najbliższych: żonę Marię, ośmioletnią córkę i czteroletniego syna. Po półrocznym pobycie w areszcie 24 października 1938 r. został oskarżony o to, że był członkiem POW, która w przypadku wojny miała zostać użyta w celu organizacji zbrojnego powstania przeciw władzy radzieckiej i prowadzenia aktów dywersyjnych na kolei. Wyrokiem trójki NKWD obwodu kijowskiego Wojciech Piróg został rozstrzelany 26 października 1938 r., a jego mienie zostało skonfiskowane. Nie wiadomo, jaki los spotkał żonę skazanego. Jego siostra w liście z lipca 1958 r. do Prokuratora Okręgowego miasta Chmielnicki pisze: *jako opiekunka jego małoletnich dzieci – syna i córki – proszę o informację, czy sprawa mojego brata została umorzona z powodu braku dowodów winy.* Prezydium obwodu chmielnickiego uchyliło wyrok na Wojciecha Piróga, ponieważ oskarżenie zostało sformułowane wyłącznie na podstawie zeznań osobistych oskarżonego, które nie znalazły potwierdzenia w toku przesłuchania świadków [przesłuchanych w ramach rewizji sprawy]. Zeznania oskarżonego nie mogą stanowić dowodu jego działalności, gdyż nie odpowiadały one rzeczywistości. Piróg został pośmiertnie zrehabilitowany 18 kwietnia 1959 r.

List siostry Wojciecha Piróga z 11 lipca 1958 r. do Prokuratora Obwodu Chmielnickiego z prośbą o wydanie zaświadczenia, że brat został zrehabilitowany. Ze zbiorów PAO w Chmielnickim / Lettre de la sœur de Wojciech Piróg datée du 11 juillet 1958 et adressée au procureur de l'oblast de Khmelnytskyi, demandant un certificat de réhabilitation de son frère. De la collection AEO de Khmelnytskyi

Wojciech Piróg, syn Adama, ur. 1913 r. we wsi Grechany, narodowość polska (obywatelstwo ZSRS). Ze zbiorów PAO w Chmielnickim / Wojciech Piróg, fils d'Adam, né en 1913 dans le village de Grechany, nationalité polonaise (citoyenneté soviétique). De la collection AEO de Khmelnytskyi

À la fin de l'interrogatoire, dans une lettre manuscrite adressée au chef du NKVD de l'unité de Grechany, Wojciech Piróg avoua tous les actes allégués. Dans sa dernière phrase, il écrit : *Je demande aux organes d'enquête de prendre en consideration ma famille et ce que j'ai pu faire de bon [et] de me donner l'opportunité de changer et de justifier mes actions devant le peuple soviétique et de devenir un citoyen à part entière de l'URSS.* Ce faisant, il voulait sauver ses proches : sa femme Maria, une fille de huit ans et un fils de quatre ans. Après un séjour de six mois en garde à vue, le 24 octobre 1938, il fut accusé d'être membre du POW, dont l'objectif en cas de guerre était d'organiser un soulèvement armé contre le pouvoir soviétique ainsi que de mener des actes de sabotage sur les chemins de fer. En vertu du verdict de la troïka du NKVD de la région de Kiev, Wojciech Piróg fut fusillé le 26 octobre 1938 et ses biens confisqués. On ignore ce qui est arrivé à la femme du condamné. La sœur de celui-ci écrit en juillet 1958 dans une lettre adressée au procureur du district de la ville de Khmelnytskyi ce qui suit : *en tant que gardienne de ses enfants mineurs – son fils et sa fille – je voudrais savoir si le dossier de mon frère a été abandonné faute de preuves de culpabilité.* Le présidium de l'oblast de Khmelnytskyi finit par annuler la condamnation de Wojciech Piróg, car l'accusation avait été formulée uniquement sur la base du témoignage personnel de l'accusé, non confirmé lors de l'interrogatoire des témoins [entendus dans le cadre de l'examen de l'affaire]. Le témoignage de l'accusé ne peut constituer une preuve de son activité, car il ne correspondait pas à la réalité. Piróg fut réhabilité à titre posthume le 18 avril 1959.

Тризем; прошу Вашего рассмотрение выдать мне справку о реабилитации моего брата.

Zobacz więcej / 11 / Pour en savoir plus

ORDRE

OPÉRATIONNEL

n° 00485

ПОСТАНОВЛЕНИЕ

(о избрании меры пресечения)

Гор. Одесса, октября 9 дня 1937 года. Я, уполномоченный Нач. 6-го Отд.
ДТО ГУГВ НКВД Одесской дороги НКВД УССР ВОЛЬПОВ

рассмотрев материалы по обвинению гр. ТОКАРСКОЙ Марии Семеновны - 53 лет,
проживающей в г. Котовск, виноградники, Дунчанского сельсовета д. _____

в преступ
выразивше
ТО

нашел,

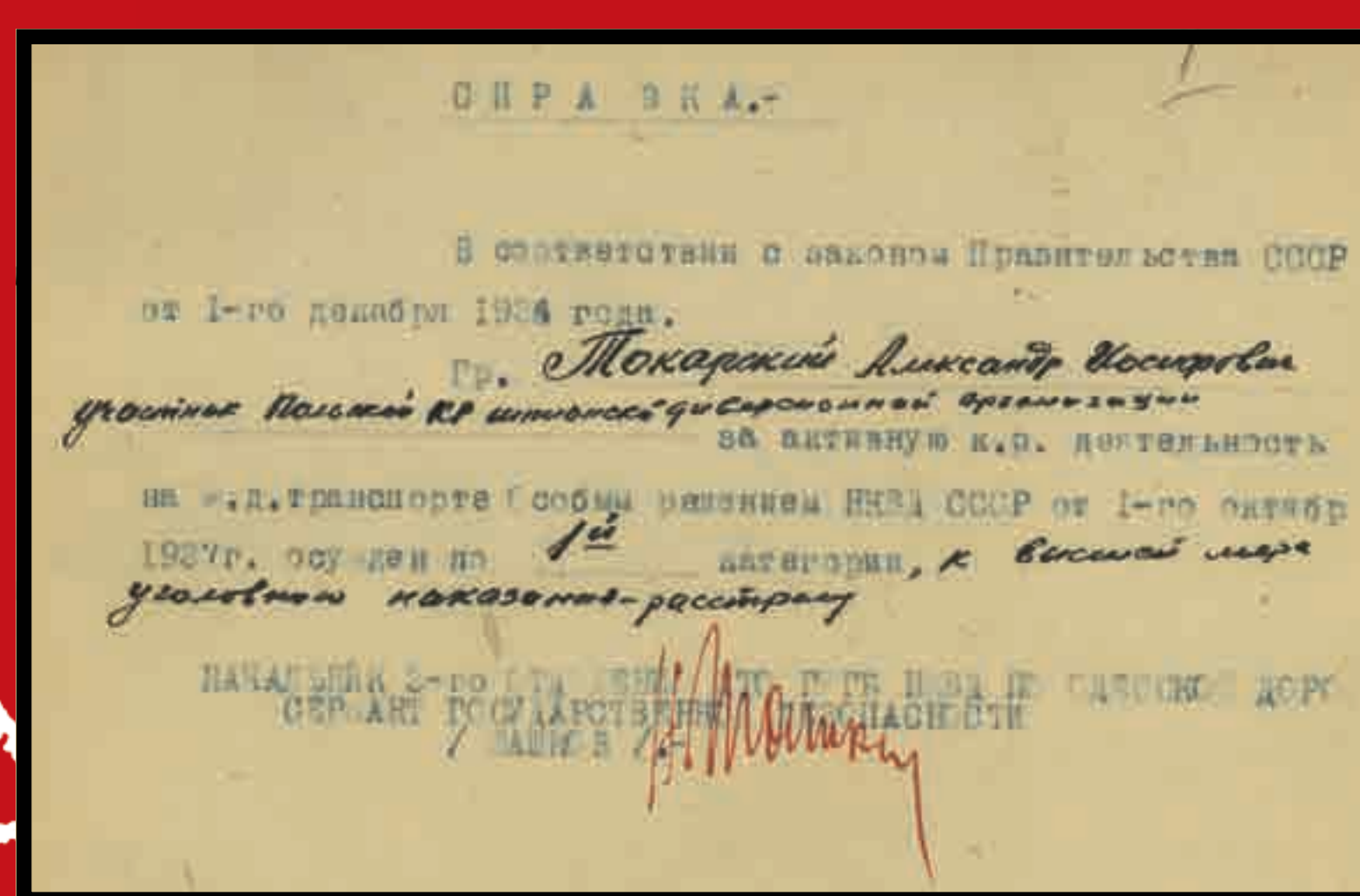
Maria Tokarska, córka Siemiona, ur. 1885 r. w Kotowsku, narodowość polska (obywatelstwo ZSRS). Ze zbiorów PAO w Odessie / Maria Tokarska, fille de Siemion, née en 1885 à Kotovsk, nationalité polonaise (citoyenneté soviétique). De la collection AEO d'Odessa

54-10

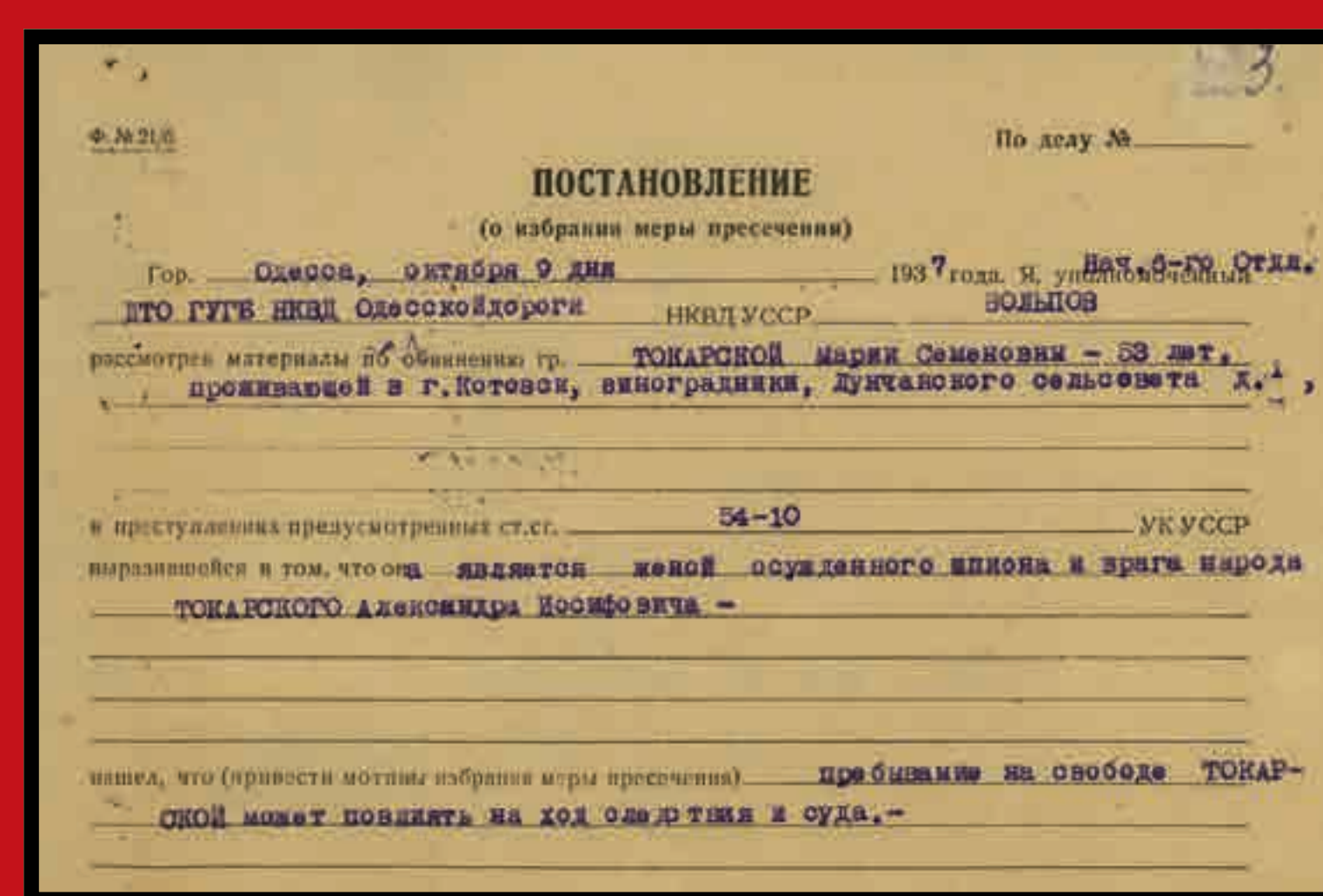
УК УССР

Maria Tokarska

Maria Tokarska została aresztowana w październiku 1937 r. i osadzona w więzieniu w Odessie. W tym samym czasie zatrzymano jej syna. 10 grudnia 1937 r. Tokarską oskarżono o to, że wiedziała o działalności męża Aleksandra w *polskiej wojskowej organizacji kontrewolucyjno-szpiegowsko-dywerysyjnej*, za co został on rozstrzelany w 1937 r. 28 sierpnia 1938 r. Kolegium Specjalne NKWD podjęło decyzję o zesłaniu Tokarskiej jako *elementu społecznie niebezpiecznego* do Kazachstanu na 5 lat. Zachowały się jej listy z 1939 r. do szefa NKWD Ławrientija Berii. Prosiła w nich o rewizję akt sprawy, ponieważ nie wiedziała, za co została ukarana. Tłumaczyła, że podczas przesłuchania była wystraszona. Śledczy spisał jej odpowiedź, ale jako ledwo piśmienna nie była w stanie ich przeczytać. Nakazano jej podpisać obie strony protokołu, w tym niezapisaną. Po fakcie prosiła o kolejne przesłuchanie, ale słyszała zawsze, że *jeśli zajdzie potrzeba, to ją wezwą*. Dalej Maria Tokarska pisała w liście, że klimat, w którym żyje, zniszczył jej zdrowie. Z powodu reumatyzmu, poważnej choroby serca i astmy nie może pracować, a innych środków utrzymania nie ma. Prosiła o pozwolenie na powrót do dzieci lub zmniejszenie liczby lat zsyłki. Oprócz syna miała trzy zamężne córki.

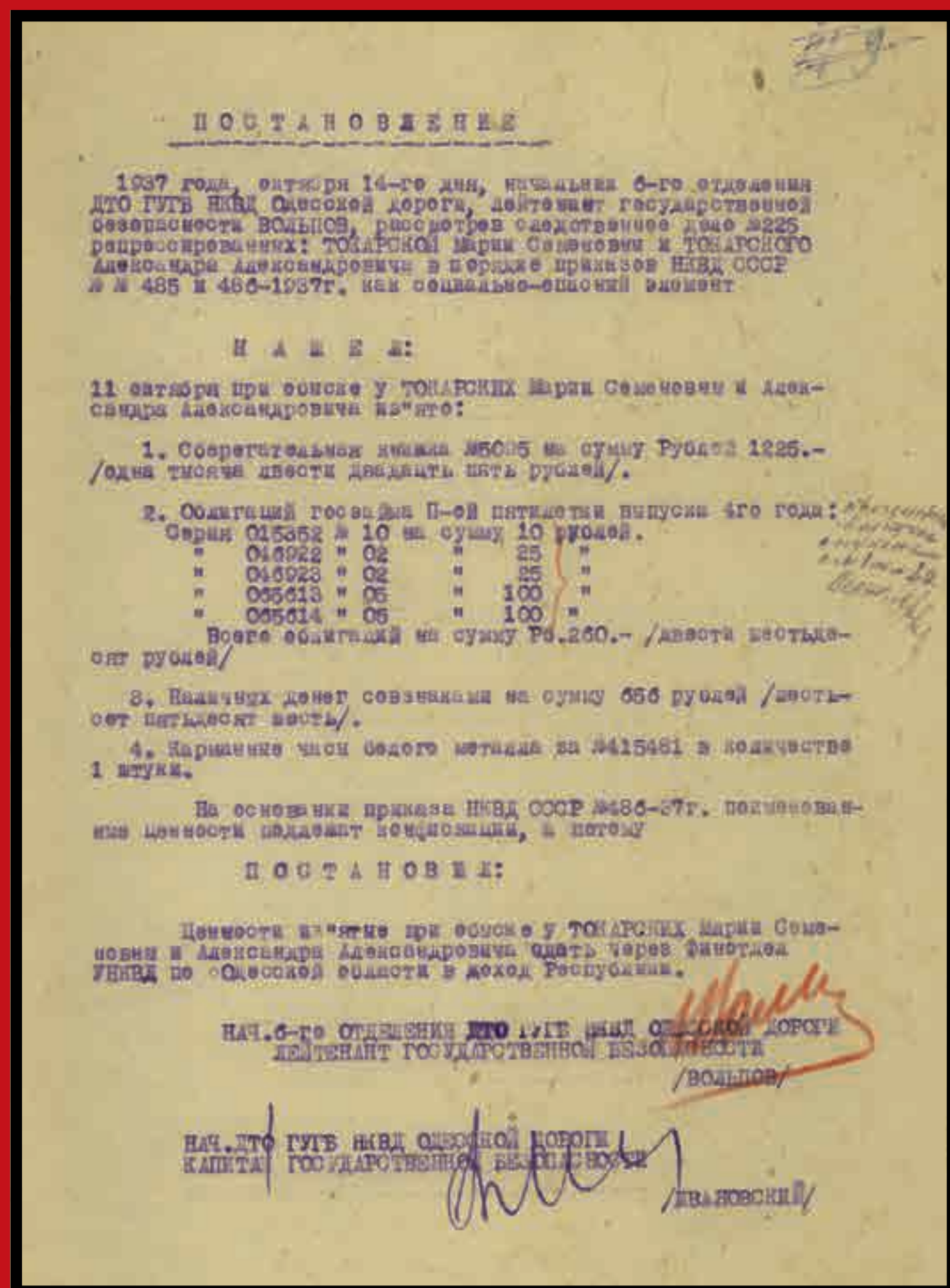

Informacja, że zgodnie z ustawą rządu ZSRS Tokarski Aleksander, syn Józefa, członek polskiej kontrewolucyjnej organizacji dywersyjnej, skazany został na rozstrzelanie. Ze zbiorów PAO w Odessie / Extrait informant qu'en vertu de la loi du gouvernement de l'URSS, Tokarski Aleksander, fils de Józef, membre de l'organisation polonaise contre-révolutionnaire, a été condamné à mort. De la collection AEO d'Odessa

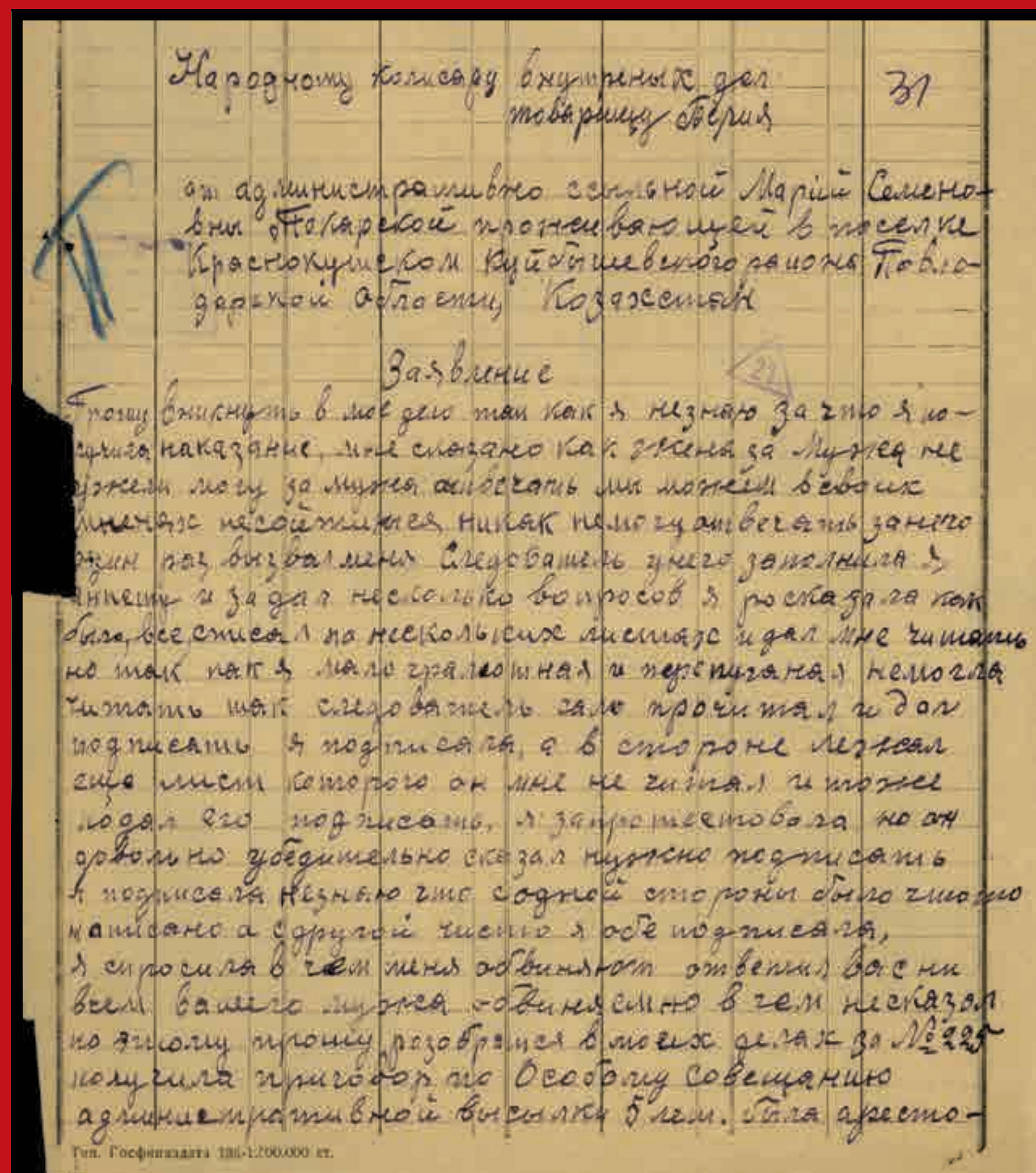

Postanowienie o zastosowaniu wobec Marii Tokarskiej środka zapobiegawczego w postaci aresztowania. Ze zbiorów PAO w Odessie / Décision d'appliquer une mesure préventive sous forme d'arrestation contre Maria Tokarska. De la collection AEO d'Odessa

Maria Tokarska fut arrêtée en octobre 1937 et incarcérée à Odessa. Au même moment, son fils subit le même sort. Le 10 décembre 1937, Tokarska fut accusée d'avoir eu connaissance des activités de son mari Alexandre dans une *organisation militaire polonaise contre-révolutionnaire*, ce qui lui avait valu d'être fusillé la même année. Le 28 août 1938, la Commission spéciale du NKVD décida d'envoyer en exil Tokarska pour cinq ans au Kazakhstan, en tant qu'élément socialement dangereux. Ses lettres de 1939, adressées au chef du NKVD Lavrenti Beria, ont été conservées. Elle y demande une révision du dossier, car elle ne sait pas pourquoi elle a été punie. Elle explique qu'elle était effrayée pendant l'interrogatoire. L'enquêteur notait ses réponses, mais étant quasiment analphabète, elle n'a pas pu les lire. On l'a obligé à signer les deux pages du protocole, dont l'une était blanche. Après quoi, elle a demandé une autre audition, mais pour obtenir toujours la même réponse : *on vous appellera si nécessaire*. Plus loin, Maria Tokarska écrit dans la lettre que le climat dans lequel elle vit a détruit sa santé. En raison de rhumatismes, d'une grave maladie cardiaque et de l'asthme, elle ne peut travailler et elle n'a aucun autre moyens de subsistance. Elle demande à être autorisée à retourner auprès de ses enfants ou qu'on lui octroie une réduction du nombre d'années d'exil. En plus de son fils, elle avait trois filles mariées.

Postanowienie o konfiskacie znalezionych w domu małżeństwa Tokarskich przedmiotów i pieniędzy oraz przekazaniu ich do wydziału finansowego Zarządu NKWD obwodu odeskiego i zaliczeniu do dochodu republiki. Ze zbiorów PAO w Odessie / Décision de confisquer les objets et l'argent trouvés dans la maison du couple Tokarski, de les transmettre au service financier du conseil du NKWD de l'oblast d'Odessa et de les inclure dans les revenus de la république. De la collection AEO d'Odessa

List od zesłanej do Kazachstanu Marii Tokarskiej do Ławrientija Berii z prośbą o rewizję akt jej sprawy. Ze zbiorów PAO w Odessie / Lettre de Maria Tokarska, envoyée du Kazakhstan, à Lavrenti Beria, demandant une révision de son dossier. De la collection AEO d'Odessa

Zobacz więcej / 12 / Pour en savoir plus

ROZKAZ

nr 00485

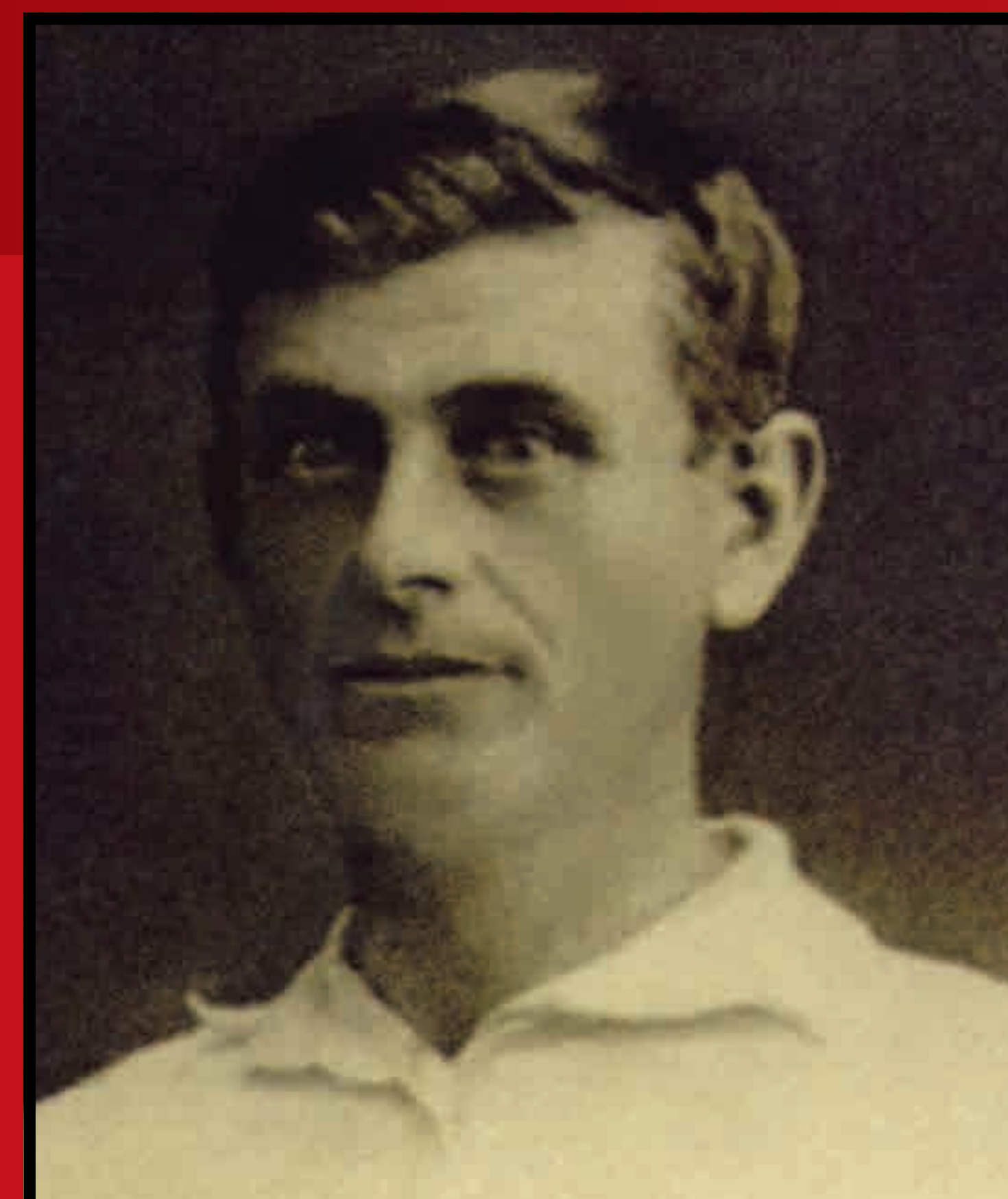
ПОСТАНОВИЛ:

Избрать меру пресечения с собой вклонения от суда
дствия по отношению к обвиняемому ЧАЙКОВСКОМУ Петру Фран-
у содержанием под стражей при КПЗ Барского РСМ с последую-
вправлением для дальнейшего содержания в Винницкую тюрьму.
Копию настоящего постановления направить Прокурору
ого района для свекц

НАЧАЛЬНИК ОПЕРСЕКСТРИНИ
ДШИИ ЛЕИТЕИ

Piotr Czajkowski

Piotr Czajkowski, księgowy borszczewskiego wiejskiego towarzystwa spożywców, był przetrzymywany przez NKWD w winnickim więzieniu, a następnie 1 lutego 1938 r. został rozstrzelany. Oskarżono go o prowadzenie działalności kontrrewolucyjnej i nacjonalistycznej wśród ludności oraz propagowanie polsko-nacjonalistycznych poglądów. Z przesłuchania świadków wynikało, że Czajkowski często przyjmował u siebie w domu polską młodzież i zmuszał ich do uczestnictwa w zebraniach organizacji „Różaniec”. Pozostawił żonę i synów w wieku trzech i dziewięciu lat. W liście z kwietnia 1961 r. do Przewodniczącego KGB przy Radzie Ministrów USRS Janina Czajkowska napisała: *Mój mąż [...] został zabrany przez organy NKWD w 1937 r. i do chwili obecnej nic mi o nim wiadomo. [...] proszę poinformować mnie, gdzie on obecnie przebywa. Jeśli już nie żyje, to proszę wysłać mi świadectwo zgonu i poinformować o jego rehabilitacji. Proszę nie odrzucać mojej prośby.* Decyzją Kolegium Sądowego ds. Karnych Sądu Najwyższego USRS z 18 listopada 1961 r. Piotr Czajkowski został zrehabilitowany.

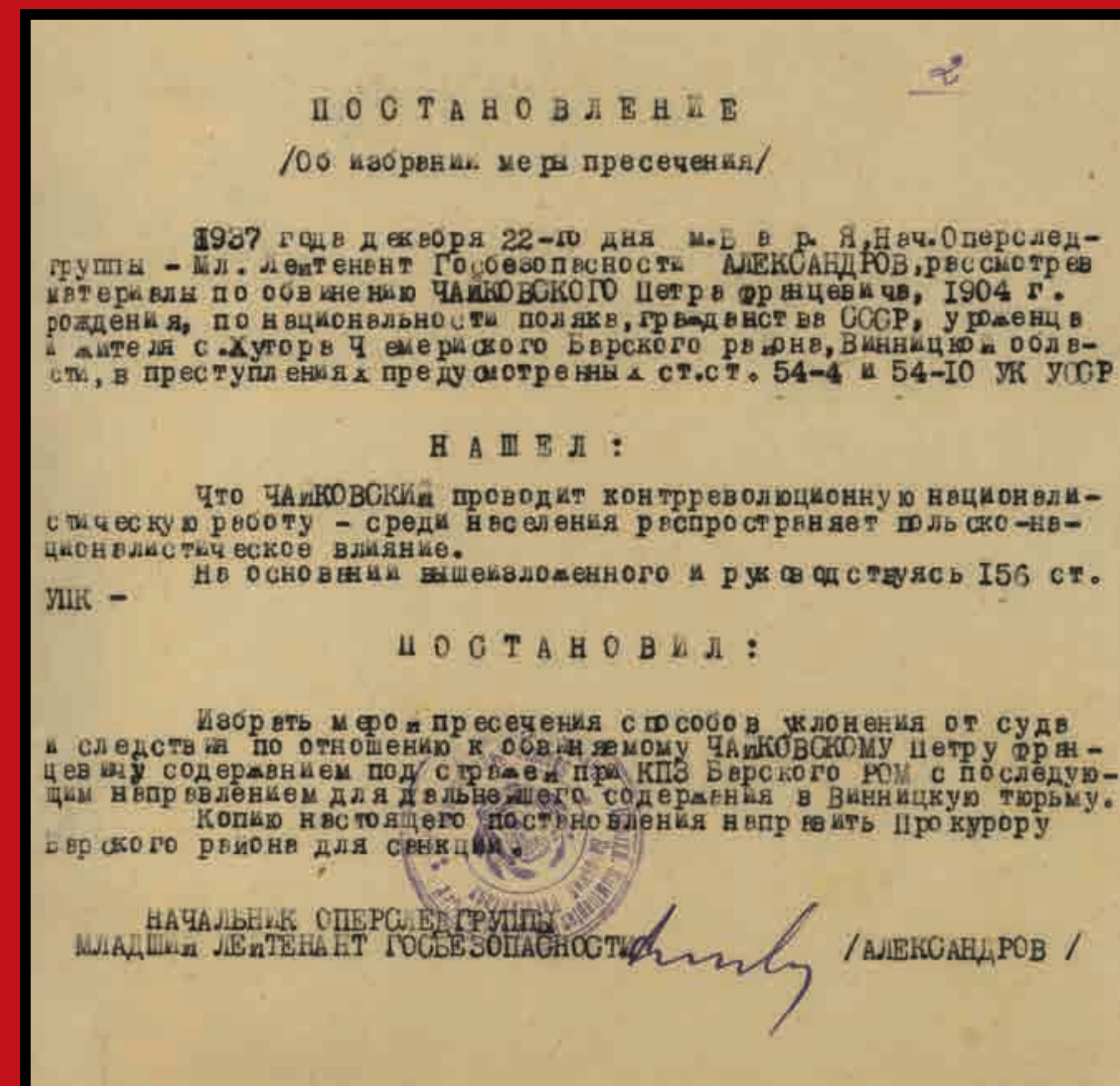

Piotr Czajkowski, syn Franciszka, ur. 1904 r., narodowość polska (obywatelstwo ZSRS). Ze zbiorów PAO w Winnicy / Piotr Czajkowski, fils de Franciszek, né en 1904, nationalité polonaise (citoyenneté soviétique). De la collection AEO de Winnitsa

Wypis z akt. Postanowienie NKWD z 16 stycznia 1938 r. o rozstrzelaniu Piotra Czajkowskiego w dniu 1 lutego 1938 r. Ze zbiorów PAO w Winnicy / Extrait des actes. Décision du NKVD du 16 janvier 1938 de fusiller Piotr Czajkowski le 1er février 1938. De la collection AEO de Winnitsa

Piotr Czajkowski, comptable de la société alimentaire de Bortschiv, fut détenu par le NKVD dans la prison de Winnitsa, puis fusillé le 1er février 1938. Il était accusé de mener des activités contre-révolutionnaires et nationalistes au sein de la population et de propager des idées nationalistes polonaises. Les témoins interrogés auraient révélé que Czajkowski recevait souvent de jeunes Polonais chez lui et qu'il les obligeait à participer aux réunions de l'organisation « Rosaire ». Il laissa derrière lui une femme et des fils âgés de trois et neuf ans. Dans une lettre du mois d'avril 1961 adressée au président du KGB au Conseil des ministres de l'URSS, Janina Czajkowska écrivait : *Mon mari [...] a été enlevé par les organes du NKVD en 1937 et je n'en savais rien jusqu'à présent. [...] veuillez m'informer où est-ce qu'il séjourne actuellement. S'il est déjà mort, merci de m'envoyer un certificat de décès et de m'informer de sa réhabilitation. Veuillez ne pas rejeter ma demande.* Piotr Czajkowski fut réhabilité par la décision du Tribunal pénal de la Cour suprême de l'URSS le 18 novembre 1961.

Postanowienie z 22 grudnia 1937 r. o aresztowaniu Piotra Czajkowskiego. Ze zbiorów PAO w Winnicy / Décision du 22 décembre 1937 sur l'arrestation de Piotr Czajkowski. De la collection AEO de Winnitsa

Председателю КГБ при СМ. УССР. 198
от гр. Чайковской Янины Карловны
сва Лутор-Бемерский Барского р-на
Винницкой области.

Даявление.

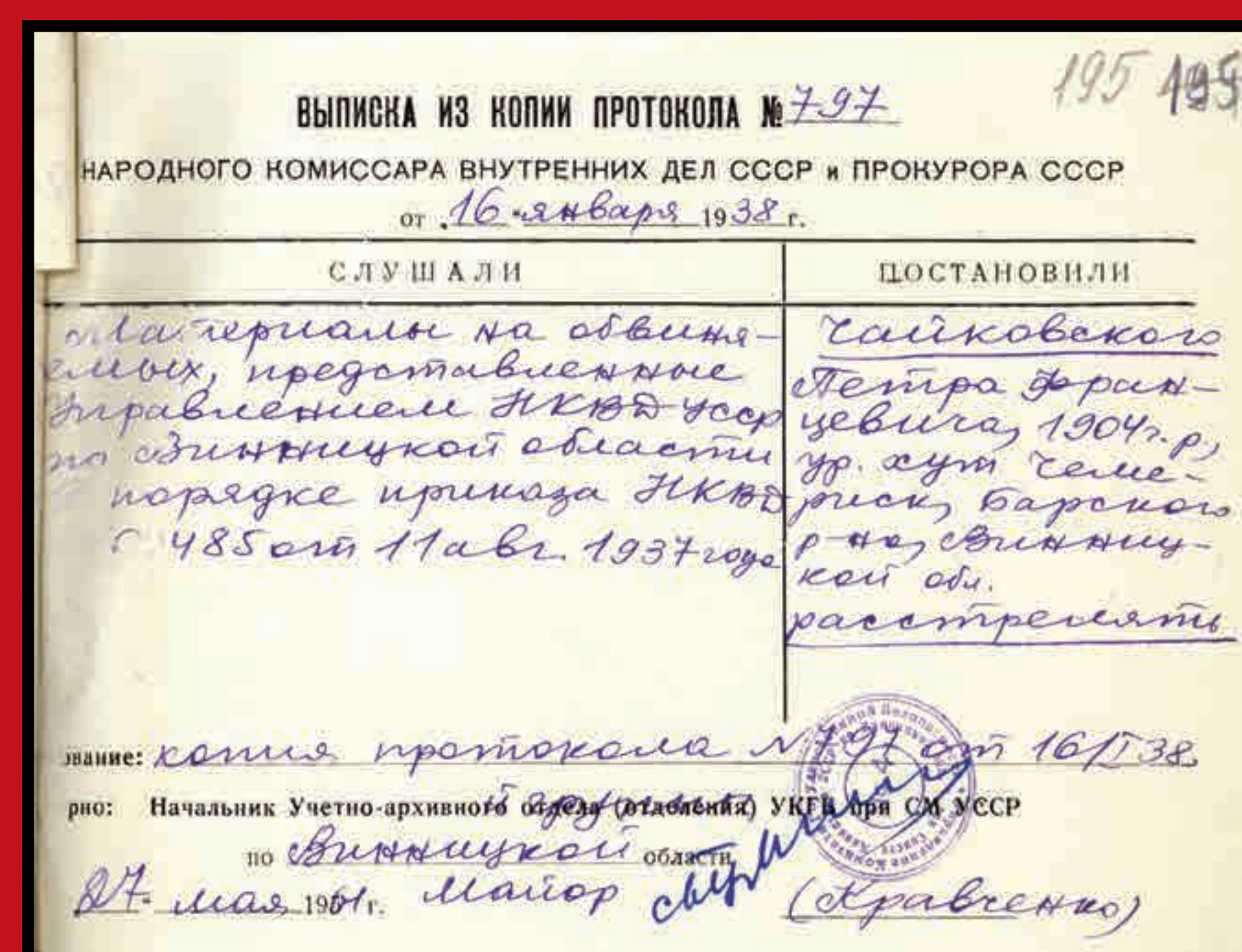
Мой муж Чайковский Петр Францевич родился 1903 г.
был заван органами НКВД в 1937 году и по
настоящее время мне ничего о нем неизвестно.

Обращаюсь к Вам, прошу сообщить мне где он
сейчас находится; если его нет в живых, то
прошу выслать мне свидетельство о смерти, и сообщить
о реабилитировании.

Прошу не отказывать в просьбе.

за сиг. Шийц - |. Чайковская |.

20 апреля 1961 года.

Wypis z kopii protokołu. Materiał oskarżenia przedstawiony przez NKWD obwodowi winnickiego został rozpatrzony w trybie rozkazu NKWD nr 00485 z 11 sierpnia 1937 r. Postanowiono Czajkowskiego Piotra Franciszka [...] rozstrzelać. Ze zbiorów PAO w Winnicy / Extrait de la copie du protocole. L'acte d'accusation présenté par le NKVD de l'oblast de Winnitsa a été examiné dans le cadre de l'ordonnance du NKVD n° 00485 du 11 août 1937. Décision : Czajkowski Piotr Francisz [...] fusiller. De la collection AEO de Winnitsa

List Janina Czajkowskiej do Przewodniczącego KGB przy Radzie Ministrów USRS z 20 kwietnia 1961 r. Ze zbiorów PAO w Winnicy / Extrait de la lettre de Janina Czajkowska au Président du KGB au Conseil des ministres de l'URSS datée du 20 avril 1961. De la collection AEO de Winnitsa

Zobacz więcej / 13 / Pour en savoir plus

ORDRE OPÉRATIONNEL n° 00485

Inscenizacja rozstrzelania.
Grupa Rekonstrukcyjno-Filmowa Bemowo, fot. C. Pomykało

Reconstruction de l'exécution.
Groupe de reconstruction historique, photo de C. Pomykało

**W ramach „operacji polskiej” w ZSRS aresztowano
ponad 143 tys. osób. Spośród nich co najmniej
111 tys. skazano na karę śmierci**
**Dans le cadre de « l'opération polonaise » en URSS,
plus de 143 000 personnes ont été arrêtées. Parmi celles-ci,
au moins 111 000 ont été condamnées à mort**

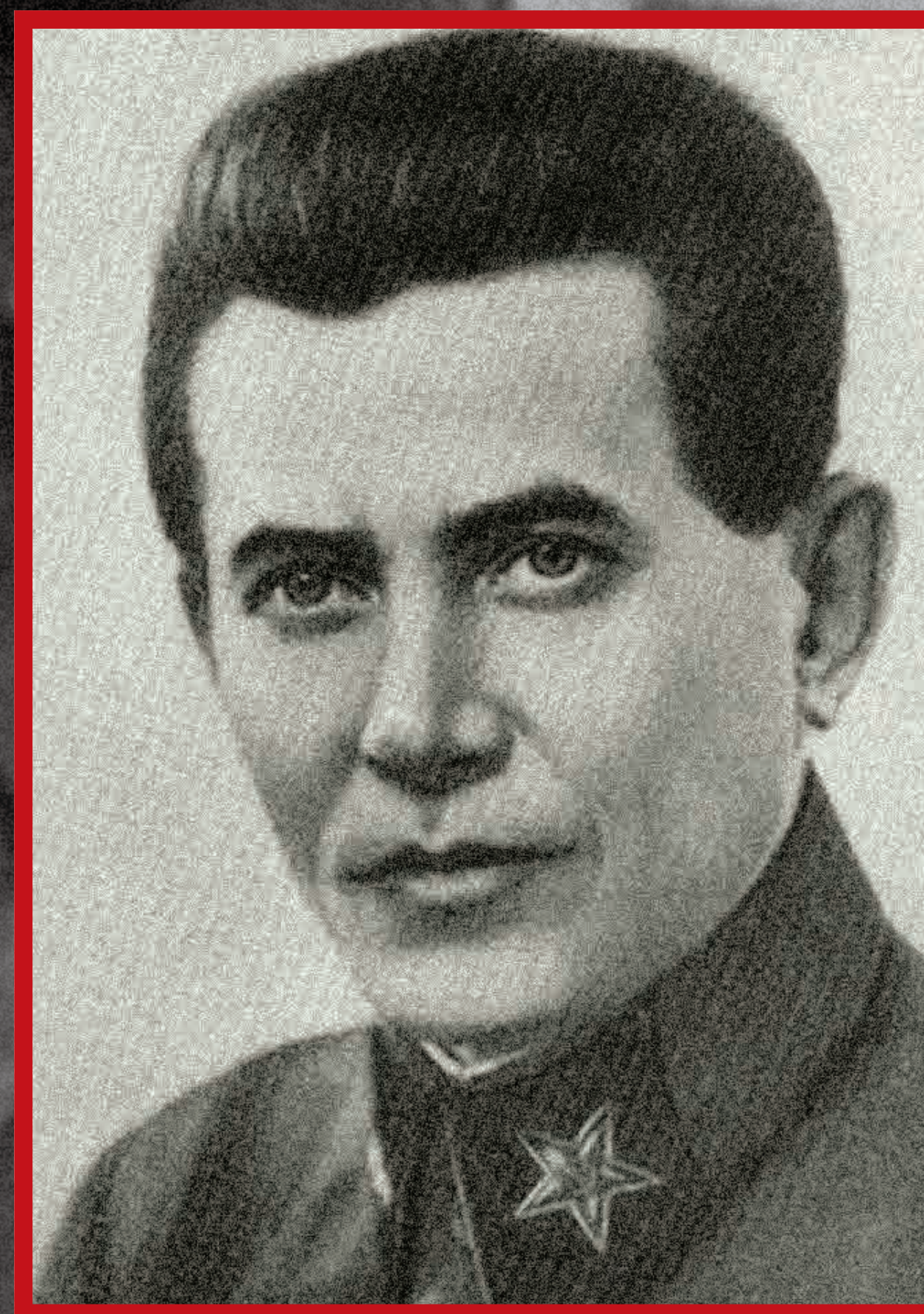
/ 14 /

**ROZKAZ
nr 00485**

Józef Stalin – dyktator Związku Sowieckiego w latach 1924–1953. Za jego rządów represje w ZSRS doprowadziły do śmierci kilkudziesięciu milionów osób. Tylko w latach 1937–1938 podczas Wielkiego Teroru zamordowano ok. 750 000 ludzi, w tym co najmniej 111 091 w czasie „operacji polskiej”. Fot. domena publiczna

Joseph Staline – Dictateur de l'Union soviétique dans les années 1924–1953. Sous son règne, les répressions en URSS ont entraîné la mort de dizaines de millions de personnes. Pendant la seule période 1937–1938, celle de la Grande Terreur, environ 750 000 personnes ont été exécutées, dont au moins 111 091 dans le cadre de « l'opération polonaise ». Photo domaine public

Nikołaj Jeżow – zwany „krwawym karlem”, był pomysłodawcą i realizatorem polityki masowego terroru w ZSRS w latach 1937–1938. Jako ludowy komisarz spraw wewnętrznych ZSRS zainicjował operację narodowościową skierowaną przeciwko Polakom. Oprawca podzielił los swoich ofiar. W kwietniu 1939 r. został aresztowany. Oskarżono go o spisek przeciwko władzom sowieckim. Skazany przez Kolegium Wojskowe Sądu Najwyższego ZSRS na karę śmierci. Wyrok wykonano prawdopodobnie 4 lutego 1940 r. Fot. domena publiczna

Nikolai Yezhov – Connu sous le nom de « nain sanglant », il fut le créateur et l'artisan de la mise en œuvre de la politique de terreur de masse en URSS dans les années 1937–1938. En tant que commissaire du peuple aux affaires intérieures de l'URSS, il lança une opération nationale dirigée contre les Polonais. Le tortionnaire partagea le sort de ses victimes. En avril 1939, il est arrêté, accusé de complot contre les autorités soviétiques, puis condamné à mort par le Collège militaire de la Cour suprême de l'URSS. La condamnation fut probablement exécutée le 4 février 1940. Photo domaine public

Architekci zbrodni Les architectes du crime

Izrail Leplewski – w latach 1934–1938 szef NKWD Białoruskiej SRS, a następnie Ukrainkiej SRS, gdzie odpowiadał za przeprowadzenie „operacji polskiej”. Mimo to w kwietniu 1938 r. został aresztowany jako uczestnik faszystowskiego spisku w NKWD, skazany na śmierć i rozstrzelany. Fot. ze zbiorów J. Szapowala

Izrail Leplewski – Chef du NKVD de la RSS de Biélorussie pendant la période 1934–1938, puis de la RSS d'Ukraine ; il fut chargé de mener à bien « l'opération polonaise » sur le territoire de cette dernière. En avril 1938, il fut arrêté en tant que participant à une conspiration fasciste au sein du NKVD, condamné à mort et fusillé. Photo de la collection de Y. Shapoval

Aleksandr Uspienski – szef NKWD Ukrainkiej SRS, od stycznia do listopada 1938 r. był odpowiedzialny za masowy terror na sowieckiej Ukrainie, w tym za „operację polską”. W listopadzie 1938 r. został wezwany do Moskwy z powodu otrzymania awansu. Znając los swoich poprzedników, postanowił upozorować samobójstwo i uciec. Aresztowany i, po wyroku Kolegium Wojskowego Sądu Najwyższego ZSRS, rozstrzelany w styczniu 1940 r. Fot. ze zbiorów J. Szapowala

Alexandre Uspensky – Chef du NKVD de la RSS d'Ukraine, de janvier à novembre 1938, il est responsable de la terreur de masse en Ukraine soviétique, dont « l'opération polonaise ». En novembre 1938, il fut appelé à Moscou pour une promotion. Connaissant le sort de ses prédécesseurs, il décida de simuler un suicide et de s'échapper. Arrêté, sur le verdict du Collège militaire de la Cour suprême de l'URSS, il fut fusillé en janvier 1940. Photo de la collection de Y. Shapoval

Andriej Wyszyński – w ZSRS był inicjatorem stosowania tortur w śledztwie. Laureat Nagrody Stalinowskiej za teorię, że przyznanie się oskarżonego może stanowić decydujący dowód winy. Od lipca 1935 r. jako prokurator generalny ZSRS oskarżał w największych procesach politycznych. Wraz z Jeżowem zatwierdzał wyroki śmierci w okresie Wielkiego Teroru, w tym podczas „operacji polskiej”. W latach 1949–1953 był ministrem spraw zagranicznych, a następnie do śmierci w 1954 r. stałym przedstawicielem ZSRS przy ONZ. Fot. domena publiczna

Andrei Vyshinsky – Il fut l'initiateur du recours à la torture dans le cadre des enquêtes en URSS. Lauréat du prix Staline pour la théorie selon laquelle les aveux de l'accusé constitueraient une preuve décisive de culpabilité. À partir de juillet 1935, en tant que procureur général de l'URSS, il fut l'accusateur dans les plus grands procès politiques. Avec Yezhov, il ratifiait les condamnations à mort pendant la Grande Terreur, y compris celles liées à « l'opération polonaise ». Il fut ministre des affaires étrangères dans les années 1949–1953, puis, jusqu'à sa mort en 1954, représentant permanent de l'URSS auprès des Nations Unies. Photo domaine public

Zobacz więcej / 15 / Pour en savoir plus

ORDER
OPÉRATIONNEL
n° 00485

Fot. domena publiczna / Photo domaine public

1937-1938

Winnica Winnitsa Bykownia Bykivnia Dołbysz Dovbych Żytomierz Jytomyr Bar Odessa Kamieniec Podolski Kamianets-Podilskyyi

Kijów-Bykownia. Narodowy Rezerwat Historyczno-Memorialny „Groby Bykowniańskie”. Pomnik represjonowanego. Fot. P. Zyciński / Kiev-Bykivnia. Réserve nationale historique et commémorative « Groby Bykowniańskie » (Les tombeaux de Bykivnia). Monument aux réprimés. Photo P. Zyciński

Bar, Cmentarz Polski. Pomnik upamiętniający ofiary represji stalinowskich. Fot. S. Kazmierczuk / Bar, cimetière polonais. Monument commémorant les victimes de la répression stalinienne. Photo S. Kazmierczuk

Winnica, Park Kultury i Rozrywki im. Gorkiego. Budynek kaplicy z polskiego cmentarza zniszczonego w 1936 r. przez Sowieców. Tablice poświęcone ofiarom „operacji polskiej” NKWD w językach polskim i ukraińskim. Fot. M. Zulawnik / Winnitsa, Parc de Culture et de Loisirs du nom de Gorki. Bâtiment de la chapelle du cimetière polonais détruit en 1936 par les Soviétiques. Les plaques dédiées aux victimes de « l'opération polonaise » du NKVD sont rédigées en polonais et en ukrainien. Photo M. Zulawnik

Miejsca pamięci na Ukrainie Sites commémoratifs en Ukraine

Od chwili ukazania się w 1993 r. w kwartalniku „Karta” artykułu „Polska operacja NKWD” Nikity Pietrowa ze stowarzyszenia „Memorial” z każdym rokiem rośnie świadomość o tej tragedii. Powstają publikacje, programy telewizyjne, audycje radiowe, artykuły prasowe i internetowe strony tematyczne. Budujący jest fakt, że to właśnie dzięki rosyjskim historykom zainicjowana została akcja upamiętniania ofiar „operacji polskiej” NKWD. Rangę tych tragicznych wydarzeń podkreślił Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, przyjmując dwukrotnie uchwałę odwołującą się do pamięci o dokonanym ludobójstwie. Część miejsc pamięci znajduje się na terenach byłego ZSRS, m.in. w Kuropatkach, Moskwie, Petersburgu, Tomsku, Irkucku i w Republice Karelii. Powstają tablice, pomniki i mogiły upamiętniające los represjonowanych. Także na ziemi ukraińskiej istnieje wiele takich miejsc, m.in. w Dołbyszu, Winnicy, Żytomierzu, Kijowie-Bykowni, Chmielnickim i Kamieńcu Podolskim.

Depuis la publication de l'article « Opération polonaise du NKVD » de Nikita Petrov du « Mémorial » dans le trimestriel « Karta » en 1993, la prise de conscience de cette tragédie s'accroît chaque année. Les publications, les programmes télévisés, les émissions de radio, les articles de presse et les sites Web thématiques sur le sujet sont de plus en plus nombreux. Il est encourageant que ce soit grâce aux historiens russes que la campagne de commémoration des victimes de « l'opération polonaise » du NKVD ait été lancée. L'importance de ces événements tragiques a été soulignée par le parlement de la République de Pologne, adoptant une résolution qui évoque à deux reprises la mémoire du génocide commis. Certains des sites commémoratifs sont situés sur le territoire de l'ex-URSS, notamment à Kuropaty, Moscou, Petersburg, Tomsk, Irkoutsk et la République de Carélie. Des plaques, des monuments et des tombes commémorent le sort des réprimés. Il existe également de nombreux endroits de ce type en Ukraine, y compris à Dolbysz, Winnitsa, Jytomyr, Kiev-Bykivnia, Khmelnytskyi et Kamianets-Podilskyyi.

Chmielnicki (d. Ploskirów), Skwer Skorboty. Pomnik wzniesiony w miejscu, gdzie funkcjonariusze NKWD wykonywali wyroki śmierci w okresie Wielkiego Terroru. Fot. M. Zulawnik / Khmelnytskyi (anciennement Ploskirów), place Skorboty. Monument érigé à l'endroit où des officiers du NKVD ont exécuté des condamnations à mort pendant la Grande Terreur. Photo M. Zulawnik

Dołbysz (d. Marchlewsk), plac przed Sanktuarium Matki Bożej Fatimskiej. Tablice upamiętniające ofiary prześladowań i terroru w latach 1935-1938. Fot. S. Kazmierczuk / Dovbych (anciennement Marchlewsk), place devant le sanctuaire de Notre-Dame de Fatima. Les plaques commémorent les victimes de la persécution et de la terreur dans les années 1935-1938. Photo S. Kazmierczuk

Zobacz więcej / 16 / Pour en savoir plus

ROZKAZ
nr 00485